

KE
KESKUSTELU-
ALOITTEITA

Raili Hyrkkänen

Työstä poistumisen ja
sairauspoissaolojen eroja
Suomessa ja Ruotsissa

Eläketurvakeskuksen keskustelualoitteita
2007:3

Eläketurvakeskus • Pensionskyddscentralen

KESKUSTELUALOITTEITA

Raili Hyrkkänen

Työstä poistumisen ja
sairauspoissaolojen eroja
Suomessa ja Ruotsissa

Eläketurvakeskuksen keskustelualoitteita
2007:3

Eläketurvakeskus • Pensionsmyndigheten

KESKUSTELUALOITTEITA

Eläketurvakeskus

00065 ELÄKETURVAKESKUS

Puhelin 010 7511 • Faksi (09) 148 1172

Pensionsskyddscentralen

00065 PENSIONSSKYDDSCENTRALEN

Tfn 010 7511 • Fax (09) 148 1172

Finnish Centre for Pensions

FI-00065 Eläketurvakeskus Finland

Tel. +358 10 7511 • Fax +358 9 148 1172

Edita Prima Oy

Helsinki 2007

ISSN 1795-3103

ABSTRAKTI

Suomessa sosiaalisena haasteena on eläkkeelle siirtymisen myöhentäminen, Ruotsissa sairauspoissaolojen vähentäminen. Selvityksessä tarkastellaan eri tilastojen ja tutkimusten avulla tilanteen kehitystä viime vuosina Suomessa ja Ruotsissa ja mahdollisten rakenteellisten tekijöiden vaikutusta maiden eroihin. Alle 60-vuotiaat ruotsalaiset ovat yleisemmin eläkkeellä kuin suomalaiset, mutta 60–64-vuotiailla tilanne on päinvastoin. Suomessa tässä ikäryhmässä joka neljäs eläkkeensaaja on työttömyyseläkkeellä, joka heijastaa Suomen pitkään jatkunutta työttömyyttä. Ruotsissa nuorimmissakin ikäryhmissä sairauspoissaoloja on Suomea enemmän, mutta 60–64-vuotiailla niitä on jopa kaksi kertaa enemmän. Erot maiden välillä johtuvat suurelta osin sairausvakuutusten erilaisuudesta. Ruotsissa sairauspoissaoloihin on suhtauduttu Suomea liberaalimmin, mutta tilanne on muuttumassa.

ABSTRACT

Finland's social challenge is to delay people's retirement, Sweden's to reduce sickness absences. The publication approaches these themes on the basis of the latest statistics and research reports. It also explores the structural differences between the countries. People aged under 60 years are more often retired in Sweden than in Finland, but as regards people aged 60–64 years the case is the opposite. In Finland the majority of this age group is retired, but less than half in Sweden. Every fourth of the Finnish retired receive an unemployment pension, reflecting large-scale ongoing unemployment. Sickness absences are even in the youngest age groups in Sweden more common than in Finland, but the 60–64-year-olds have them twice as much as in Finland. This is caused by differences in health insurance. The attitude to sickness absences has been more liberal in Sweden than in Finland, but this is changing.

SISÄLTÖ

1	Johdanto.....	5
2	Taustaksi työllisyydestä	7
3	Työstä poistuminen ja eläkkeelle siirtyminen.....	12
	3.1 Eläkejärjestelmien eroja.....	12
	3.2 Työstä poistumis- ja eläkeikä.....	13
4	Suomen ja Ruotsin sairausetuuksien eroja	17
5	Sairauspoissaolojen kehitys.....	20
	5.1 Sairauspoissaolot Suomessa.....	20
	5.2 Sairauspoissaolot Ruotsissa.....	21
	5.3 Sairauspoissaolojen lisääntymisen syitä.....	24
	5.4 Tavoitteena sairauspoissaolojen vähentäminen	28
6	Lopuksi	31
	Kirjallisuus	33
	Liitetaulukot	40

1 Johdanto

Eläkkeellesiirtymisiän odote on viime vuosina ollut Suomessa keskimäärin 61 vuotta, kun tarkastellaan 50 vuotta täyttäneitä henkilöitä. Työstä poistumisikä on kuitenkin sitä korkeampi. Vuonna 2005 suomalaiset lopettivat työnteon noin 61,7 vuoden iässä, joka hieman ylitti EU:n keskimääräisen työstä poistumisiän. Ruotsissa työtä jatketaan kaksi kolme vuotta pitempään kuin Suomessa. Toisaalta Ruotsissa tehokasta työssäoloaikaa vähentävät runsaat sairauspoissaolot etenkin vanhemmissa ikäryhmissä.

Sosiaalivakuutusta koskeva julkinen keskustelu ja sosiaaliturvan uudistaminen ovat viime vuosina pyörineet näiden aiheiden, Suomessa varhaisen eläkkeelle siirtymisen ja Ruotsissa sairauspoissaolojen vähentämisen ympärillä. Suomessa vuoden 2005 eläkeuudistuksen haasteita on eläkkeelle siirtymisen myöhentäminen. Pitkällä aikavälillä eläkeiän toivotaan nousevan 2–3 vuodella. Jo nyt lyhyen aikavälin tulokset antavat aihetta optimismiin. Tavoitetta tukisi ikääntyneen väestön työllisyysasteen nousu. Ruotsissa 60–64-vuotiaiden työllisyys on Suomea huomattavasti korkeampi.

Työstä poissalot sairauden takia ovat Ruotsissa kaikissa ikäryhmissä yleisempiä kuin EU:ssa keskimäärin. Suomessa niiden osuus vastaa EU:n keskimäärää. 60–64-vuotiailla ruotsalaisilla poissaoloja on suhteellisesti kaksi kertaa enemmän kuin suomalaisilla (Försäkringskassan Redovisar 2005:6).

Helka Hytti on Tulevaisuusselonteon taustaraportissa (2004) ansiokkaasti tuonut esille Suomen ja Ruotsin sosiaalivakuutuksen eroavuuksia. Eräs näistä on viime vuosiin jatkunut Ruotsin liberaali suhtautuminen sairauspoissaoloihin. Sillä on Hytin mukaan ollut positiivinen vaikutuksensa, koska sillä tavalla on työvoimaan saatu sidottua myös työkyvyltään heikompia henkilöitä. Tulevaisuusselonteossa esitettiin selvitettäväksi, lisäisikö joustavampi sosiaaliturva elinikäistä työpanosta Suomessa.

Nyt Ruotsissa poissaolot halutaan saada kuriin. Niiden vähenemiselle on asetettu konkreettiset tavoitteet ja tavoitteiden saavuttamiseksi on ryhdytty voimakkaasti toimenpiteisiin. Poissaoloja koskeva tutkimus ja selvitystyö ovat lisääntyneet, mutta samalla myös kriittinen asenne sairausvakuutusta kohtaan.

Eri viranomaisten keräämien tietojen mukaan sairauspoissaolot ovat kasvaneet myös Suomessa. Muutokset eivät ole järisyttäviä, mutta kasvu aiheuttaa huolestumista.

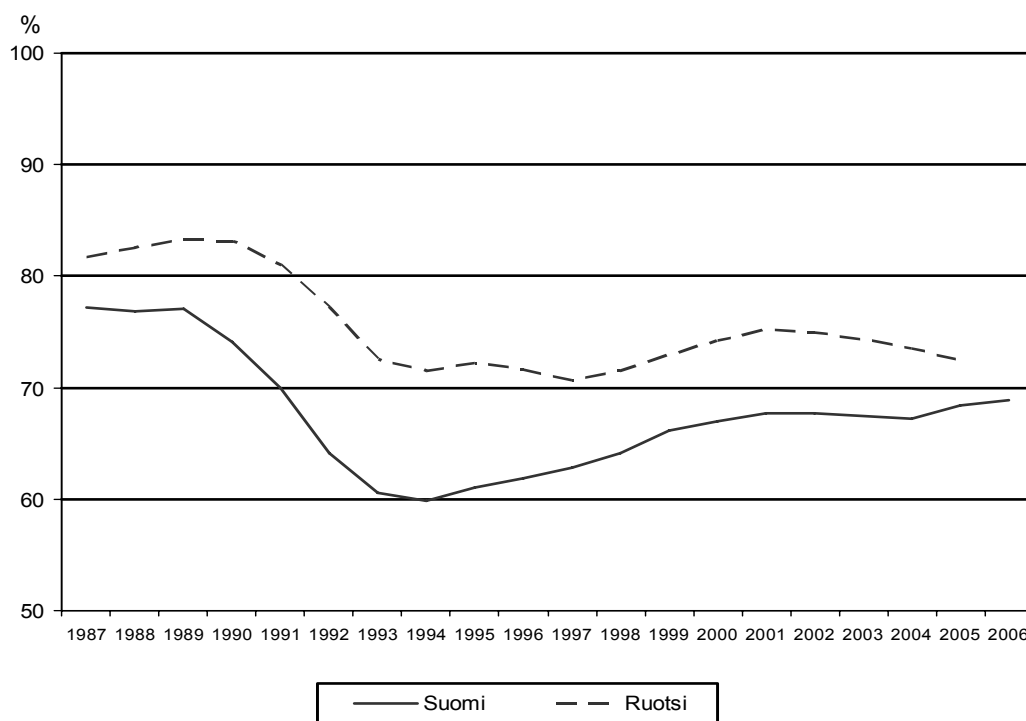
Tämä selvityksen tarkoituksena on eri tilastojen ja tutkimusten avulla suppeasti tarkastella työstä poistumisen ja sairauspoissaolojen kehitystä viime vuosina Suomessa ja Ruotsissa. Taustaksi tälle tarkastelulle luvussa 2 kuvataan työllisyyden muutoksia molemmissa maissa. Luvussa 3 luodaan katsaus maiden eläkejärjestelmiin sekä työstä poistumis- ja eläkeiän eroihin. Suomen ja Ruotsin sairausvakuutusten etuisuuksien eroja tuodaan esille luvussa 4. Sairauspoissaolojen kasvua ja siihen johtaneita osittain rakenteellisia syitä samoin kuin toimia niiden vähentämiseksi kuvaillaan luvussa 5.

Sairauspoissaolojen syiden ja poissaolojen vähentämiseen pyrkivien toimenpiteiden tarkastelu pohjautuu paljolti ruotsalaisiin selvityksiin. Monet poissaoloja aiheuttavat tekijät pätevät myös suomalaiseen yhteiskuntaan.

2 Taustaksi työllisyydestä

Ruotsissa työllisyysaste on historiallisesti ollut Suomea korkeammalla tasolla (kuvio 1, ks. liitetaulukko 1). 1990-luvun alkupuolella Ruotsin työllisyysaste laski 70 prosentin tienoille laman johdosta. Suomen työllisyysaste oli lähes kymmenen prosenttiyksikköä sitä alempi. 2000-luvulla Suomen työllisyysaste on lähestynyt 70 prosenttia. Ruotsin työllisyysaste on pysytellyt päälle 70 prosentin, mutta on viime vuosina osoittanut hienoista laskua.

Kuvio 1. 15–64-vuotiaiden työllisyysaste¹ Suomessa ja Ruotsissa vuosina 1987–2006, %.

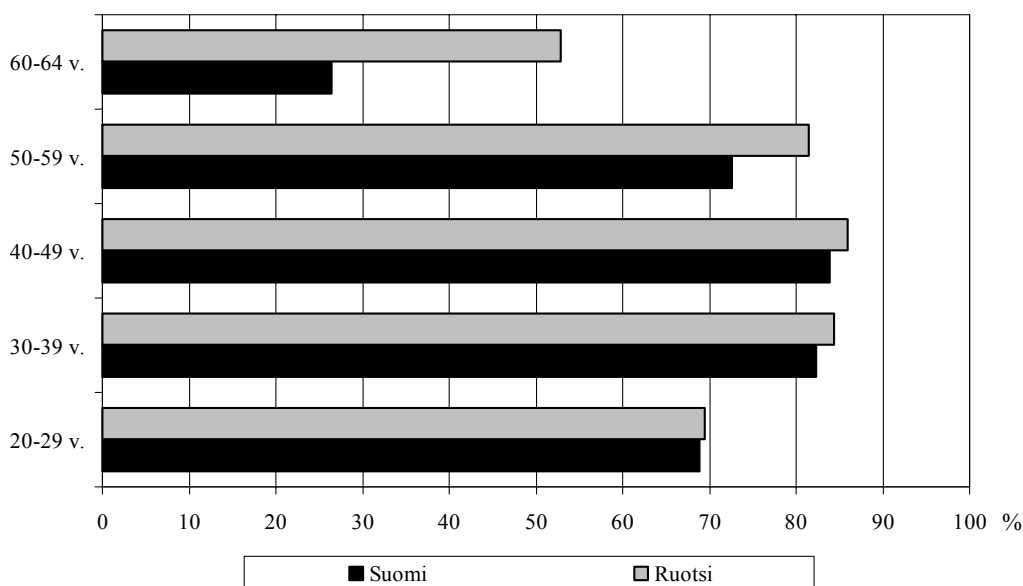

Lähde: Employment Outlook 1990, OECD Factbook 2006, Employment in Europe 2006.

1 Virallinen työllisyysaste lasketaan 15–64-vuotiaiden työllisten prosenttiosuutena samanikäisestä väestöstä. Työvoimatutkimuksessa työllinen on henkilö, joka on tutkimusviikolla tehnyt ansiotyötä vähintään tunnin rahapalkkaa tai luontaisetua vastaan tai voittoa saadakseen. Myös tilapäisesti esim. loman tai sairauden vuoksi työstä poissa olleet lasketaan työllisiksi. Määräajaksi lomautetut (alle 3 kk) sekä työstä äitiys-, isyys- tai vanhempainvapaalla olevat luetaan työllisiksi.

Alle 50-vuotiaiden ikäryhmien erot ovat pienet, kun tarkastellaan Suomen ja Ruotsin työllisyysasteiden keskiarvoja ajanjaksolta 2000–2004 (kuvio 2, ks. liitetaulukko 2). Ero on selvempi 50–59-vuotiailla, mutta erityisen suuri se on 60–64-vuotiaiden ikäryhmässä. Ruotsissa tähän ikäryhmään kuuluvista hieman yli puolet kävi työssä, mutta Suomessa vain joka neljäs. Ruotsissa 55 vuotta täyttäneiden työllisyys on ollut EU:n korkein 2000-luvulla.

Kuvio 2. Ajanjakson 2000–2004 työllisyysasteen keskiarvo iän mukaan Suomessa ja Ruotsissa.

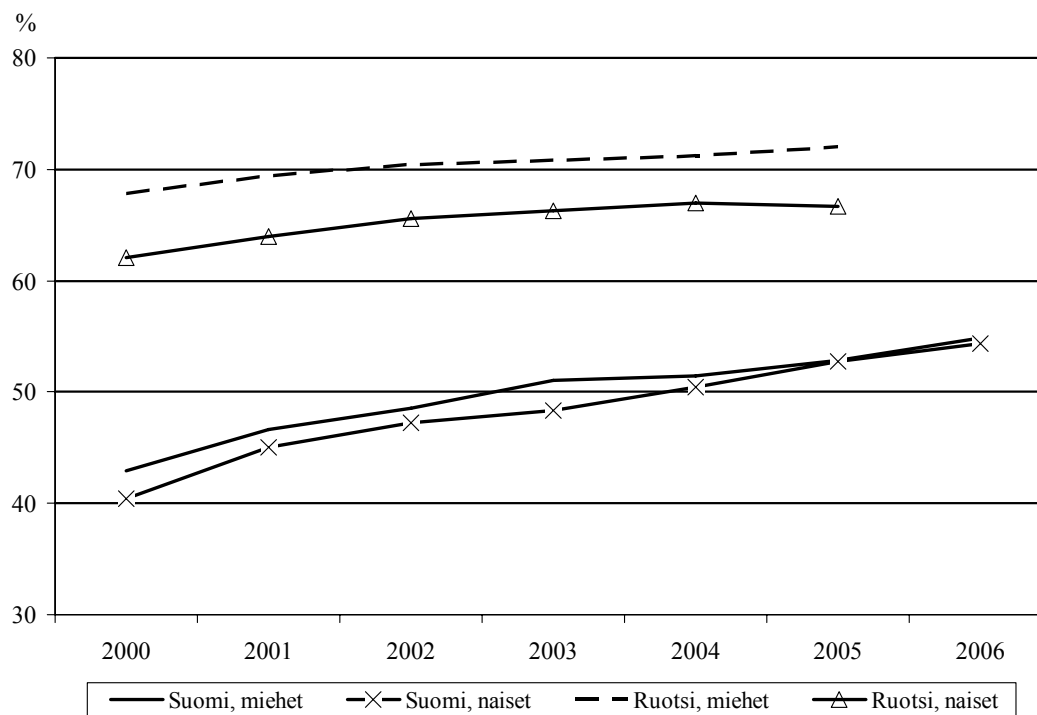

Lähde: Försäkringskassan Redovisar 2005: 6, 8.

Ikääntyneiden työllisyystilanne on kohentunut 2000-luvulla sekä Suomessa että Ruotsissa (kuvio 3, ks. liitetaulukko 3). Suomessa 55–64-vuotiaiden työllisyysaste ylitti hallituksen asettaman 50 prosentin tavoitetason vuonna 2004. Tällöin työllisten määrä oli ikäryhmässä kasvanut 110 000 hengellä neljän vuoden takaiseen verrattuna, josta kasvusta huomattava osa johtui suurten ikäluokkien vanhenemisestä (Valtioneuvoston kanslian raportteja 2/2005, 9; Työvoimatilasto 2005).

Ikääntyneitä ei enää ole siirtynyt Suomessa entiseen tapaan varhaiseläkkeelle. Esim. 60–64-vuotiaista jo kolmasosa jatkoi työntekoa vuosina 2005–2006. Suotuisa talouskehitys on myös vähentänyt työttömäksi joutuneiden määrää. Noususuhdanteesta johtuen nuorempien ikäluokkien työssä pysyvyys on parempi kuin vanhempien. Nuorempien kohorttien osuus on kasvanut myös ikääntyneiden ikäryhmissä

Kuvio 3. 55–64-vuotiaiden miesten ja naisten työllisyysaste Suomessa ja Ruotsissa vuosina 2000–2006, %.

Lähde: Eurostat/EU Labour Force Survey.

Ruotsissa naisten työllisyys on kasvanut erityisesti vanhemmissa ikäryhmissä. Aikaisempina vuosikymmeninä naiset olivat vähemmän sitoutuneita ansiotyöhön. Työhön mentiin vasta lasten vartuttua ja työnteko lopetettiin, kun puoliso jäi eläkkeelle (Försäkringskassan Analyserar 2006:11; Olsson 2005, 3).

Suomessa on Ruotsiin verrattuna tehty melko vähän osa-aikatyötä. Vuonna 2005 ruotsalaisista naisista kaksi viidesosaa kävi osa-aikatyössä, suomalaisista naisista alle viidesosa 2000-luvun alkuvuosina osa-aikatyö lisääntyi myös Suomessa etenkin vanhemmissa ikäryhmissä (taulukko 1). 55–64-vuotiaiden ikäryhmässä osa-aikatyötä tekevien määrä kasvoi 25 000 hengellä vuosien 2000–2005 välillä, ja 60–64-vuotiaista työntekijöistä joka kolmas teki osa-aikatyötä. Osa kasvusta aiheutui osa-aika-eläkeläisten määrän noususta (Työvoimatilasto 2006, Tilasto Suomen eläkkeensaajista 2000 ja 2005).

Tilastokeskuksen selvityksen mukaan yli 55-vuotiaat osa-aikatyön tekijät eroavat muista ikäryhmistä sen suhteen, että heillä työajan lyhentäminen on useimmiten vapaaehtoista eivätkä he haluaisi lisää työtunteja. Monilla nuorten ja naisten palvelualoilla osa-aikatyölle ei ole vaihtoehtoa (Hulkko ja Pärnänen 2006).

Taulukko 1. Osa-aikatyössä olevien osuus 55–64-vuotiaista työllisistä Suomessa vuosina 2000–2005, %.

Vuosi	55–59	60–64
2000	15,8	30,7
2001	15,0	31,5
2002	15,8	32,1
2003	17,8	35,4
2004	16,4	36,7
2005	14,2	34,7

Lähde: Työvoimatilasto 2005.

Osa-aikatyö tuskin vähenee Suomen ikääntyessä, todennäköisesti lisääntyy nykyisestä. Etlan tutkimuksen (Piekkola ja Ruuskanen 2006) mukaan 55–64-vuotiaiden osuus työntekijöistä kasvaa 13 prosentista 20 prosenttiin kymmenen vuoden kuluessa. Joustava eläkekäyselyssä kolmasosa varhaista eläkettä suunnittelevista palkansaajista piti erittäin tärkeänä mahdollisuutta siirtyä osa-aikatyöhön, jotta olisi voinut harkita työnteon jatkamista (Hyrkänen 2006).

Työllisyysasteen nostamisen on katsottu edellyttävän toimia työssä viihtymisen parantamiseksi. Ikääntyneet eivät välttämättä jaksu uurastaa kuin nuoret. Piekkolan ja Ruuskanen mukaan (2006) ikääntyneiden työaikamuotoja pitäisi miettiä uudestaan niin, että työaika voitaisiin joustaa tarpeen mukaan hyvissä ajoissa ennen eläkkeelle siirtymistä. Esim. Ruotsissa 61–64-vuotiaat voivat lyhentää työaikaansa 25, 50 tai 75 prosenttia.

Suomen Ruotsia alempaa työllisyysastetta selittää paljolti se, että työttömyys on ollut Ruotsia yleisempää. Vielä 2000-luvun alkuvuosina Suomessa oli suhteellisesti lähes kaksinkertainen määrä työttömiä Ruotsiin verrattuna (taulukko 2). Sitten Suomessa työttömyys on laskenut, mutta Ruotsissa se on ollut nousussa. Ruotsin vuoden 2005 ja 2006 työttömyysluvut eivät ole täysin vertailukelpoiset edellisvuosien kanssa, koska työttömyyskäsite harmonisoitiin vastaamaan EU:n työvoimatutkimuksessa käytettyä.

Työvoimatutkimuksen mukaan Suomessa oli 204 400 työtöntä vuonna 2006. Työministeriön työnhakijarekisterissä työttömien työnhakijoita² oli 249 500 erilaisesta määrittelystä johtuen. Kun työttömien määrään lisätään koulutus- ja tukitoimenpiteille sijoitetut (85 400)

² Työministeriön työnhakijarekisterissä työtön on henkilö, joka on ilman työtä ja on työhön käytettävissä. Toivotun työajan täytyy olla vähintään puolet alan normaalista työajasta. Työtön työnhakija on myös lomautettu henkilö ja henkilö, joka odottaa sovitun työn alkamista (Työmarkkinat 2002:17).

sekä työttömyyseläkkeellä olevat (45 800), niin työttömyys on huomattavasti laajempaa kuin virallisen työttömyysasteen ilmoittama (Työpoliittinen Aikakauslehti 1/2007).

Taulukko 2. Työttömyysaste³ (15–74 v.) Suomessa ja Ruotsissa vuosina 2000–2006, %.

Vuosi	Suomi	Ruotsi
2000	9,8	5,6
2001	9,1	4,9
2002	9,1	4,9
2003	9,0	5,6
2004	8,8	6,5
2005	8,4	7,5
2006	7,7	7,0

Lähde: Eurostat/EU Labour Force Survey, Tilastokeskus.

³ Työttömyysaste on työttömien prosenttiosuus saman ikäisestä työvoimasta. Työvoimatutkimuksessa työtön on henkilö, joka tutkimusviikolla on työtä vailla, on etsinyt työtä aktiivisesti viimeisen neljän viikon aikana ja voisi vastaanottaa työtä kahden viikon kuluessa. Työpaikastaan toistaiseksi lomautettu henkilö on työtön. Työttömäksi luetaan myös henkilö, joka on työtä vailla ja odottaa sovitun työn alkamista kahden viikon kuluessa.

3 Työstä poistuminen ja eläkkeelle siirtyminen

3.1 Eläkejärjestelmien eroja

Suomen eläkejärjestelmä

Suomessa kansaneläkkeen vanhuuseläkettä maksetaan 65 vuotta täyttäneelle henkilölle. Vuoden 2005 työeläkeuudistuksen jälkeen yksityisen sektorin vanhuuseläkkeelle voi siirtyä oman valinnan mukaan 63–68 ikävuoden välillä. Mitä vanhemmaksi työskentelee, sitä korkeampi on eläke. Jokainen lisävuosi 63 ikävuoden jälkeen nostaa eläkettä 4,5 prosenttia vuosiansiosta. Tämän toivotaan kannustavan eläkkeelle siirtymisen myöhentämiseen. Yksi eläkeuudistuksen tavoitteista on, että eläkkeelle siirtymisikä nousee 2–3 vuotta pitkällä aikavälillä.

Yhtenä keinona tavoitteen saavuttamiseksi on kuntoutus. Eläkkeelle siirtymisen myöhentämiseksi ja työkyvyttömyyden ehkäisemiseksi työeläkeyhtiöt kustantavat työssä oleville henkilöille ammatillista kuntoutusta. Vuonna 2004 työeläkekuntoutusta uudistettiin siten, että aikaisemmin harkinnanvarainen ammatillinen kuntoutus muuttui lakisääteiseksi työeläke-etuudeksi.

Eläkelajivalikoiman supistamisen, ts. yksilöllisen varhaiseläkkeen ja työttömyyseläkkeen lopettamisen, jälkeen iäkkäillä työntekijöillä on mahdollisuus hakea työkyvyttömyyseläkettä tai osa-aikaeläkettä ennen vanhuuseläkettä. Niillä 60 vuotta täyttäneillä henkilöillä, joilla pitkän työuran aiheuttama rasittuneisuus ja kuluneisuus ikääntymiseen liittyen tekevät työn jatkamisen kohtuuttomaksi, työkyvyttömyyseläkkeen arvioinnissa painotetaan työkyvyttömyyden ammatillista luonnetta.

Työkyvyttömyyseläke voidaan myöntää täytenä tai osatyökyvyttömyyseläkkeenä. Jälkimmäisessä edellytetään, että ansiotulot pienentyvät sairauden takia vähintään 40 prosenttia esim. työajan lyhentymisen tai uusiin, kevyempiin tehtäviin siirtymisen takia. Osatyökyvyttömyyseläke on puolet täyden eläkkeen määrästä. Osa-aikaeläke ei vaadi terveydellisiä syitä. Ansiotyön jatkaminen on osa-aikaeläkkeen edellytys. Osa-aikatyön ansioiden pitää alentua niin, että ne ovat 35–70 prosenttia aikaisemmasta tasosta. Osa-aikaeläke on puolet kokoaikatyön ja osa-aikatyön ansioiden erotuksesta (Työeläke ja muu sosiaalivakuutus 2006, Eläketurvakeskuksen internetsivut).

Ruotsin eläkejärjestelmä

Försäkringskassan (www.forsakringskassan.se) on Ruotsissa se elin, joka hallinnoi sosiaalivakuutukseen kuuluvia vakuutuksia ja avustuksia ja maksaa lakisääteiset korvaukset ja eläkkeet.

Ruotsin eläkelakia uudistettiin vuonna 1999. Henkilöt, jotka ovat syntyneet vuonna 1937 tai sitä ennen, saavat eläkettä vanhan järjestelmän mukaan. Vuonna 1954 tai myöhemmin syntyneitä henkilöitä koskee uusi eläkejärjestelmä. Väliin jäävinä vuosina 1938–1953 syntyneiden eläkkeen laskennassa yhdistetään sekä vanha että uusi järjestelmä.

Ruotsissa työeläkkeelle voi siirtyä joko kokonaan tai osittain 61 vuoden iästä haluamaansa ajankohtana. Ei ole tiettyä eläkkeelle siirtymisikää, mutta työsuhdeturva säilyy 67 ikävuoteen. Mitä myöhemmin siirtyy eläkkeelle, sitä suurempi on eläke. Työntekijä voi halutessaan siirtyä myös osittaiselle eläkkeelle ja jatkaa työntekoa. Tällöin eläkettä voidaan maksaa työntöön laajuudesta riippuen 25, 50 tai 75 prosenttia täydestä eläkkeestä. Tuloista riippumattoman takuueläkkeen (garantipension) voi saada vasta 65 vuoden iässä.

Toisin kuin Suomessa, Ruotsissa on eläkekatto. Se tarkoittaa sitä, että suurin tulo, josta vuonna 2007 maksetaan eläkemaksua ja jolta kertyy lakisääteistä eläkettä, on noin 33 500 euroa (302 200 kruunua) vuodessa (Aktuella belopp 2007). Lakisääteisten eläkkeiden lisäksi Ruotsissa on erittäin kattavat työmarkkinasopimuksiin perustuvat lisäeläkejärjestelmät. Ne kattavat lähes kaikki palkansaajat. Yksityisellä ja julkisella sektorilla on omat lisäeläkejärjestelmänsä (Vidlund 2003).

Aikaisemmat varhaiseläkkeitä (förtidspension ja sjukbidrag) koskevat määräykset lakasivat vuoden 2003 alusta. Niiden tilalle tulivat sairauskorvaus (sjukersättning) ja aktiivointituki (aktivitetsersättning). Korvaukset maksetaan sairausvakuutusetuuksina (ks. luku 4). Tilastoissa ne henkilöt, jotka saavat ko. etuuksia, luetaan työkyvyttömyyseläkeläisiin.

3.2 Työstä poistumis- ja eläkeikä

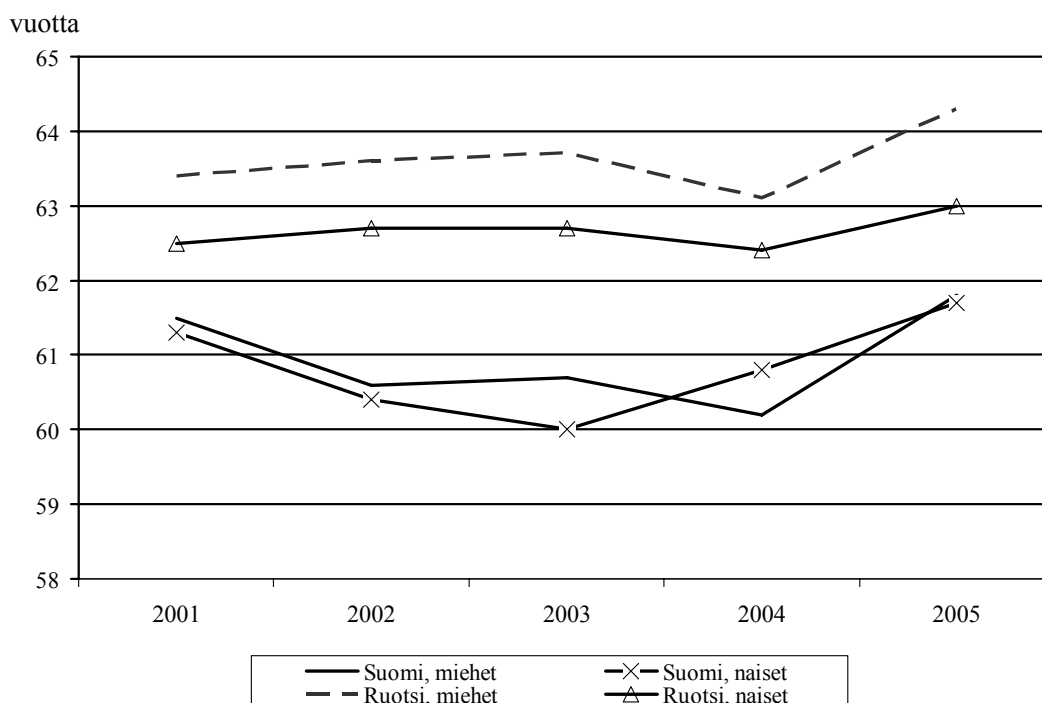
Vertailukelpoista tietoa eläkkeelle siirtymisiästä ei ole saatavissa EU-maista. Vertailua on vaikea tehdä ilman yhteistä sopimusta siitä, mitä eläkkeelle siirtymisellä tarkoitetaan ja miten sitä mitataan (Tuominen 2003). Ikääntyneiden työllisyyden ja etuuksilla olon vertailemiseksi on tärkeää huomata, että työvoimatutkimusten perusteella laskettu työstä poistumisikä tai työnjättöikä⁴ on eri asia kuin eläkkeelle siirtymisikä. Työstä poistumisikä on se

⁴ Työstä poistumisiän laskeminen jonakin vuonna perustuu todennäköisyysmalliin, jossa on otettu huomioon työvoiman suhteelliset muutokset tietyissä ikäluokissa vuotta aikaisemmin. Keskimääräinen työstä poistumisikä lasketaan vain niille, jotka ovat työssä 50-vuotiaana tai vanhempana. (Kannisto 2006, 113; Average exit age from the labour force. <http://europa.eu.int/>).

ikä, jolloin henkilö siirtyy esim. eläkeputkeen. Kun henkilö täyttää 60 vuotta, hän voi jäädä työttömyyseläkkeelle, jolloin hänen eläkkeellesiirtymiskänsä on 60 vuotta (Kannisto 2006, 111).

Ruotsissa keskimääräinen työstä poistumisikä on 2000-luvulla ollut parisen vuotta korkeampi kuin Suomessa (kuvio 4, ks. liitetaulukko 4). Suomessa työstä poistumisikä kääntyi yllättävästi vuonna 2002 laskuun, vaikka työllisyysaste kohosi. Tämä sai Nion ja Hytin (2004, 63) epäilemään, olisiko keskimääräisen työvoimasta poistumisiän mittarissa jotain vikaa. Työstä poistumisikä osoitti kuitenkin nousua vuonna 2005 sekä miehillä että naisilla.

Kuvio 4. Miesten ja naisten työstä poistumisikä Suomessa ja Ruotsissa vuosina 2001–2005. Työvoimaan 50 vuoden iässä kuuluneet.

Lähde: Eurostat / EU Labour Force Survey, Riksfärsäkringsverket 2004.

Ruotsissa uudet korvausmuodot (sjukersättning, aktivitetsersättning) eivät vähentäneet varhaiseläkettä hakevien määrää. Päinvastoin korvauksia sai vuonna 2004 huomattavasti useampi kuin pari vuotta aikaisemmin. Vuonna 2005 määrä oli jo pienentynyt (Försäkringskassan Redovisar 2006:8, 13). Erään arvion mukaan pitkien sairauspoissaolojen vähentämistoimet lisäsivät varhaiseläkettä hakevien määrää (Bjurvald ym. 2005, 341, ks. myös 5.4).

Työssä tai eläkkeellä olevien vertailu maiden välillä ei ole ongelmaton. Vertailua hankaloittaa se, että osa väestöstä tilastoidaan sekä työllisiksi että eläkkeensaajiksi. Osa-aika-eläkeläiset ja työssä käyvät osatyökyvyttömyyseläkeläiset ovat työvoimatutkimuksessa työllisiä, mutta eläketilastoissa eläkkeensaajia.

Sairauslomalla oleva, aktivointitukea tai sairauskorvausta saava voi Ruotsissa käydä osa-aikatyössä ja saada pienempää sairauspäivärahaa (ks. luku 4). Työvoimatutkimuksessa nämä henkilöt ovat työllisiä, mutta samanaikaisesti heidät luetaan sairausvakuutuksen tilastoissa sairauslomalla oleviksi tai vaihtoehtoisesti työkyvyttömyyskorvausta saaviksi, jotka lasketaan tilastoissa eläkeläisiin.

Pohjoismaisten sosiaali- ja eläkemenotilastojen mukaan alle 55-vuotiaiden eläkettä saavien väestöosuudet olivat vuosina 2000, 2002 ja 2004 Ruotsissa korkeammat kuin Suomessa (taulukko 3). 60–64 vuoden ikäisillä erot korostuvat voimakkaasti toiseen suuntaan. Suomessa tästä ikäryhmästä lähes 70 prosenttia oli eläkkeellä. Ruotsissa eläkkeellä oli vain kaksi viidesosaa. Osa-aika-eläkkeet eivät ole luvuissa mukana.

Taulukko 3. Eläkkeensaajien väestöosuus eri ikäryhmissä Suomessa ja Ruotsissa vuosien 2000, 2002 ja 2004 lopussa, %.

Ikä	Suomi			Ruotsi		
	2000	2002	2004	2000	2002	2004
16–39	1,7	1,7	1,8	2,7	3,0	2,7
40–49	5,6	5,4	5,4	8,3	9,1	8,8
50–54	11,5	11,4	11,3	13,1	14,3	15,1
55–59	23,0	21,0	20,4	19,4	20,5	22,0
60–64	75,7	72,2	65,9	39,4	38,8	41,3

Lähde: NOSOSKO 2002, 122; 2004, 127; 2006, 135.

Suomen lukuja Ruotsiin verrattuna kasvattivat työttömyyseläkeläiset ja yksilöllistä varhaiseläkettä saavat sekä julkisen sektorin työntekijät, jotka ovat jääneet eläkkeelle yleensä 63 vuoden iässä (Nososko 2006, 134). Suomessa joka neljäs 60–64-vuotias eläkeläinen sai vuonna 2004 työttömyyseläkettä, jota Ruotsissa ei ole. Suomessa eläkkeellä olevien ikään-tyneiden osuudet ovat ilahduttavasti laskeneet vuoteen 2000 verrattuna, etenkin 60–64-vuotiaiden ikäryhmässä (Tilasto Suomen eläkkeensaajista 2000; 72; 2004, 98). Ruotsissa vastaavat osuudet ovat olleet hienoisesti nousussa. Eläkkeellä olevien osuudet ovat kuitenkin esitettyjä pienemmät, jos eläkkeet muunnetaan kokoaikaisiksi. Noin neljännes Ruotsin työkyvyttömyyseläkkeistä oli osaeläkkeitä, joiden saajat kävivät työssä (Hytti 2006a).

Hytti (2004, 145) on vertaillut erilaisia etuuksia ja eläkkeitä saavien 50–64-vuotiaasta väestöstä, 64-vuotiaiden osuuksia Suomessa ja Ruotsissa vuoden 2002 osalta. Kaikkiaan etuuksia saavia oli kokoaikaiseksi muunnettuna Suomessa (27,5 %) enemmän kuin Ruotsissa (20 %). Työkyvyttömyyseläkkeellä oli molemmissa maissa suhteellisesti yhtä suuri

osa ikäryhmästä. Suomessa etuusia saavien osuutta kasvattivat Ruotsiin verrattuna työttömyys- ja osa-aikaeläkeläiset. Toisaalta Ruotsissa kolme prosenttia ikäryhmästä oli saanut yli vuoden ajan sairauspäivärahaa tai kuntoutusrahaa. Suomessa 300 päivää on pisin aika, jolta voi saada sairauspäivärahaa.

Työelämästä poistumisikä on Suomessa ollut yleensä korkeampi kuin eläkkeelle siirtymisiän odote, joka ristiriita kuvaa hyvin mittaamisen ongelmia (Kannisto ym. 2003, 48–51). Eroa selittää osaltaan eläkkeellä olevien työssäkäynti. Tyypillisesti työssä jatkajia on 65 vuotta täyttäneiden yrittäjien joukossa (Tuominen 2003). Vähäinen työskentely myös työkyvyttömyys- ja työttömyyseläkkeellä ollessa on Suomessa mahdollista ilman eläkkeen menettämistä.

Suomessa 55–64-vuotiaiden työllisyyden parantuminen näyttäisi vähitellen heijastuvan myös eläkkeellesiirtymisiän odotteeseen⁵ (taulukko 4). Se antaa työstä poistumisikää paremman kuvan eläkkeelle siirtymisen muutoksista. Eläkkeellesiirtymisiän odote on vuodesta 2000 noussut noin yhdellä vuodella. Eläkkeelle siirtymisen myöhentymistä ilmenee myös muissa Pohjoismaissa. Korkein eläkkeelle siirtymisikä on Islannissa ja toiseksi korkein Ruotsissa (Försäkringskassan Analyserar 2006:11, 10)

Taulukko 4. Eläkkeellesiirtymisiän odote Suomen työeläkejärjestelmässä sukupuolen mukaan vuosina 2000–2006. 50-vuotiaalle laskettu odote.

Vuosi	Miehet	Naiset	Kaikki
2000	60,6	60,6	60,6
2001	60,8	60,7	60,7
2002	60,7	60,7	60,7
2003	60,9	60,9	60,9
2004	61,1	61,0	61,1
2005	61,1	61,1	61,1
2006	61,5	61,5	61,5

Lähde: Eläkkeellesiirtymisikä työeläkejärjestelmässä 2006/5, Eläketurvakeskuksen ennakkotieto vuodelta 2006.

⁵ Eläkkeellesiirtymisiän odote on laskennallisista eläkkeelle siirtymisistä laskettu keski-ikä jokaiselle ikäluokalle tarkasteluvuoden aikana. Eläkkeellesiirtymisiän odote reagoi vain eläkkeiden alkavuuksissa tapahtuviin muutoksiin. Siihen eivät vaikuta väestölliset ilmiöt kuten väestön ikärakenne. (Kannisto ym. 2003, 21–22).

4 Suomen ja Ruotsin sairausetuuksien eroja

Sairausajan palkka

Sekä Suomessa että Ruotsissa sairauspäivärahan saamista edeltää lakisääteinen työnantajan vastuulle jäävä jakso. Suomessa työntekijällä on oikeus sairausajan palkkaan, jos työsuhde on jatkunut vähintään kuukauden. Yleensä työnantaja vaatii lääkärintodistuksen 1–3 päivän sairastamisen jälkeen. Sairausajan palkkaa maksetaan sairastumispäivältä sekä yhdeksältä sitä seuraavalta arkipäivältä (Toimeentuloturva 2006, Työeläke ja muu sosiaalivakuutus 2006). Työnantaja maksaa tältä ajalta täyden palkan. Työehtosopimusten mukaisesti sairausajan palkkaa voi saada myös pitemmältä ajalta, jolloin Kela-korvaus maksetaan työnantajalle.

Ruotsissa työnantajan ei tarvitse maksaa korvausta ensimmäiseltä sairauspäivältä. Työnantaja maksaa sairausajan palkan (sjuklön) niiltä 2–14 päivältä, jolloin työntekijän olisi pitänyt olla työssä. Työntekijä voi työehtosopimusten mukaisesti saada sairausajan palkkaa myös 14 sairauspäivän jälkeen. Sairausajan palkan täysimääräinen korvausaste on 80 prosenttia työntekijän palkasta. Seitsemän sairauspäivän jälkeen on esitettävä lääkärintodistus. Se on ehtona sairausajan palkan ja Försäkringskassanin maksaman sairauspäivärahan saamiseksi (Bra att veta om sjuklön).

Sairauspäiväraha

Suomessa sairausvakuutuksen päivärahaa maksetaan 16–67-vuotiaalle henkilölle, joka on sairauden vuoksi kykenemätön ansiotyöhön. Päivärahaa voidaan tietyin ehdoin maksaa myös omaa työtään tekeville, joka voi olla opiskelua tai kotitaloustyötä. Kymmenen sairauspäivän jälkeen päivärahaa voi saada myös ilman omaa syytään työttömäksi jäänyt henkilö. Sairauspäivärahan enimmäiskesto on 300 päivää (taulukko 5).

Suomesta poikkeavasti sairauspäiväraha (sjukenning) on Ruotsissa sidottu työssäkäyntiin. Työttömäksi jäänyt saa sairauspäivärahaa, mutta esim. opiskelu tai kotityö ei anna siihen oikeutta. Ruotsissa päivärahaa maksetaan 15. sairauspäivästä lähtien. Ruotsissa lähdetään siitä, että myös sairausloman aikana voi käydä vointinsa mukaan työssä. Sairauspäivärahan suuruus riippuu siitä, miten paljon henkilön ansiotulot sairauden takia pienenevät. Tällä perusteella sairauspäivärahan voi saada täysimääräisenä, kolmena neljäsosana, puolena tai neljäsosana täydestä sairauspäivärahasta, joka lakisääteisesti on 80 prosenttia palkasta.

Sairauspäivärahan kestolla ei ole ylärajaa, mutta vuoden 2003 sosiaalivakuutuksen uudistuksessa asetettiin tavoitteeksi, että päivärahaa ei myönnettäisi kolmea vuotta pidemmäksi ajaksi. Ruotsissa 2000-luvun alkuvuosina maksetuista päivärahoista runsas neljännes

oli osapäivärahoja, joiden saajat työskentelivät osa-aikaisesti tai saivat osittaista työttömyysturvaa (Hytti 2004, 135–138).

Taulukko 5. Sairausetuudet Suomessa ja Ruotsissa.

Etuus	Suomi	Ruotsi
Sairausajan palkka (sjuklöön)	Sairastumispäivä ja 9 sitä seuraavaa arki-päivää, yht. 10 päivää	Sairastumispäivän karenssi, 2-14 sairaus-päivää, yht. 13 päivää
Sairausajan palkan maksaja	Työnantaja	Työnantaja
Sairauspäiväraha (sjukpenning, aktivitetsersättning, sjukersättning)	10. sairauspäivän jälkeiset 300 arkipäivää	15. sairauspäivästä alkaen, ei takarajaa. Vuoden 2003 tavoite enintään 3 vuotta.
Sairauspäivärahan suuruus	Päiväraha täysimääräisenä, osasairauspäiväraha	Päiväraha täysi-määräisenä, 75 %, 50 % tai 25 % täysimääräisestä
Sairauspäivärahan maksaja	Kela	Försäkringskassan

Lähteet: Työeläke ja muu sosiaalivakuutus 2006, Försäkringskassan.

Vuoden 2003 uudistuksessa Ruotsissa lakkautettiin varhaiseläkkeet (förtidspension, sjukbidrag) ja vastaavia korvauksia alettiin maksaa sairausvakuutuksesta. Näitä ovat 19–29-vuotiaalle myönnettävä aktivointituki (aktivitetsersättning) ja 30–64-vuotiaalle henkilölle maksettava sairauskorvaus (sjukersättning). Molemmissa korvauksissa työkyvyn pitää olla alentunut vähintään neljäsosalla vuoden ajan. Sekä sairauspäiväraha että aktivointituki ja sairauskorvaus voi olla täysimääräinen tai 25, 50 tai 75 prosenttia täydestä korvauksesta. Aktivointitukea voi saada enintään kolmen vuoden ajan kerrallaan, sairauskorvausta joko toistaiseksi tai määräajan (Försäkringsboken 2004).

Varhaiseläkkeiden lakkautusvuonna 2003 ja sitä seuraavana vuonna Ruotsissa lisääntyivät eniten naisten saamat sairauskorvaukset (aktivitetsersättning, sjukersättning). Voimakasta kasvu oli vanhempiin ikäryhmiin kuuluvilla naisilla. Nykyisin naiset saavat noin 60 prosenttia kaikista pitkäaikaisista sairauskorvauksista (Försäkringskassan Statistik 2005:5).

Suomi on ollut tähän asti ainoa Pohjoismaa, jossa ei ole ollut käytössä osittaista sairauspäivärahaa. Suomessa ansiotyön ja osaeläkkeen yhdistäminen on ollut mahdollista vain osa-aika-eläkkeellä ja osatyökyvyttömyyseläkkeellä. Vuoden 2007 alusta myös Suomessa voi saada osasairauspäivärahaa, jonka tarkoitus on hallituksen esityksen mukaisesti edistää työkyvyn palautumista, työssä jaksamista ja työuralla pysymistä (HE 227/2005 vp).

Vähintään 60 sairauspäivärahopäivän jälkeen henkilöllä on mahdollisuus saada osasairauspäivärahaa ja samanaikaisesti olla työssä osa-aikaisesti. Työajan ja palkan pitää vähen-

tyä 40–60 prosenttiin aikaisemmasta. Itse päiväraha on suuruudeltaan puolet hakijan aiemmin saamasta sairauspäivärahasta ja sitä voidaan maksaa 12–72 arkipäivältä (www.kela.fi).

Sairauspäivärahan korvaustason eroja

Suomessa sairauspäivärahaa ei makseta, jos vuosityötulo jää alle 1 129 euron (vuonna 2007). Tulottomille ja vähävaraisille maksetaan kuitenkin päivärahan vähimmäismäärä 15,20 euroa, kun yhdenjaksoinen työkyvyttömyys on kestänyt 55 päivää.

Suomessa korvausaste laskee tulojen noustessa. Täysimääräinen sairauspäiväraha on keskimäärin 70 prosenttia ansioista. Vuonna 2007 sairauspäivärahan korvausaste on esim. alle 30 000 euron vuositulosta 70 prosenttia, alle 45 000 euron vuositulosta 60 prosenttia ja 60 000 euron vuositulosta 50 prosenttia (www.kela.fi).

Ruotsissa sairauspäivärahan korvausaste oli korkeimmillaan vuoden 1991 alussa, jolloin se oli 90 prosenttia työtuloista. Korvausastetta on sen jälkeen moneen kertaan muutettu (Samtal om socialförsäkring, 2005, 20). Nykyisin lakisääteisen sairauspäivärahan täysimääräinen korvausaste on 80 prosenttia. Vuonna 2007 alin sairauspäivärahaan oikeuttava tulo on noin 1 080 euroa (9 700 kruunua) ja ylin 33 500 euroa (302 200 kruunua) vuodessa (Aktuella belopp 2007).

Sairauspäivärahan kattoon asti korvaustaso on Ruotsissa Suomea korkeampi. Katto on kuitenkin suhteellisen alhaalla, joten lakisääteinen korvaustaso jää isommilla vuosituloilla Suomea alemmaksi. Useimpien työntekijöiden lakisääteistä turvaa täydentävät työmarkkinoilla sovitut kollektiiviset vakuutukset ja korvaukset. Korvaustasoa voidaan nostaa esim. 80 prosentista 90 prosenttiin tai korvausta maksaa myös katon ylittävältä osalta (Sjögren Lindquist ja Wadensjö 2005).

5 Sairauspoissaolojen kehitys

5.1 Sairauspoissaolot Suomessa

Suomessa sairauspoissaoloista saadaan tietoa mm. Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksesta ja työolotutkimuksesta, Kelan sairausvakuutusilastoista, Työterveyslaitoksen tutkimuksista ja Elinkeinoelämän Keskusliiton (EK) tiedusteluista jäsenyrityksille. Myös valtio ja kuntasektori seuraavat sairauspoissaoloja teollisuuden kanssa yhdenmukaisten määrittelyjen avulla. Yksityisten työpaikkojen tilastoinnissa on suuria eroja (Notkola 2005).

Eri tutkimuksista saadut tiedot viime aikojen sairauspoissaoloista ovat varsin yhtenäisiä. Palkansaajien poissaoloissa ei ole viime vuosina tapahtunut järjestyttäviä muutoksia. Tiedot osoittavat sairauspoissaolojen lisääntyneen, mutta maltillisesti. Kaikkien selvitysten mukaan poissaoloja on naisilla enemmän kuin miehillä.

Tilastokeskuksen mukaan palkansaajilla oli 8,4 sairauspäivää vuonna 2003. Vuodesta 2000 sairauspäivien luku oli kasvanut puolellatoista. Poissaolojen määrä kasvaa iän myötä, eniten niitä oli 55–64-vuotiailla (taulukko 6). Lukumäärä vaihteli myös sektoreittain, eniten niitä oli vuonna 2003 kuntasektorilla eli keskimäärin 9,2, valtiolla 8,5 ja yksityisillä aloilla 7,6 päivää. Määräaikaiset työntekijät olivat keskimäärin vähemmän poissa työstä sairauden takia kuin vakituisessa työsuhteessa olevat (Ylitalo 2006, 293–301). Vuonna 2004 sairauspäivien luku pysyi samana kuin edellisvuonna, mutta vuonna 2005 sairauspoissaolot lisääntyivät 8,6 päivään työllistä kohden (Oksanen ym. 2007).

Taulukko 6. *Suomalaisten palkansaajien sairauspoissaolopäivät iän ja sukupuolen mukaan vuonna 2003.*

Ikä	Miehet	Naiset	Yhteensä
15–24	5,4	5,4	5,4
25–34	6,2	7,1	6,6
35–44	6,2	8,8	7,6
45–54	8,9	10,6	9,9
55–64	9,5	12,3	11,1
<i>Kaikki</i>	7,4	9,3	8,4

Lähde: Ylitalo 2006, 301.

Työterveyslaitos on tarkkaillut 1990-luvun puolivälistä lähtien kymmenessä kunnassa eri puolilla Suomea mm. sairauspoissaoloja. Tämän Kunta 10-tutkimuksen tulokset myötäilevät Tilastokeskuksen poissaololukuja (esim. Jahkola 2006, Vahtera ym. 2006, Saari ym. 2006). Sairauspoissaolot ovat lisääntyneet eniten kuntasektorilla, jossa henkilöstön enemmistö on naisia. Sairauslomien määrä oli vuonna 2004 suurempi kuin kertaakaan tutkimus-

jakson aikana. Viidessä vuodessa naisten poissaolot olivat nousseet keskimäärin 8,6 päiväästä 10 päivään. Etenkin pitemmät yli kahden viikon sairauslomat olivat lisääntyneet.

Myös Kelan korvaamat sairauspäivärahat kasvoivat 2000-luvun alkuvuosina. Työtulojen perusteella maksettuja sairauspäivärahopäiviä oli vuonna 2005 neljänneksen enemmän kuin vuonna 2000 (Kelan tilastollinen vuosikirja 2005, 145).

Vertailutiedot osoittavat, että sairauspoissaoloissa ilmeni vähenemistä vuonna 2006. Työministeriön työolobarometrin haastattelutietojen mukaan sairauspäiviä oli keskimäärin 8,9, kun luku oli 9,3 vuonna 2005. Poissaolot olivat vähentyneet erityisesti teollisuudessa ja valtion työpaikoilla, kunta-alalla niiden määrä oli pysynyt ennallaan (Työolobarometri 2006, 25–27).

Myös Elinkeinoelämän Keskusliiton jäsenyrityksille suunnatun tiedustelun perusteella sairauspoissaoloissa oli havaittavissa lievää laskua vuonna 2006. Sairauspäivien osuus oli 4,4 prosenttia teoreettisesta säännöllisestä työajasta laskettuna⁶, kun vastaava osuus oli 4,5 edellisenä vuonna. Eniten sairauslomia oli teollisuuden työntekijöillä, joiden poissaoloaste oli 6,7 prosenttia (Työaikakatsaus 2006).

Alenevaa kehityssuuntaa osoittavat myös Työterveyslaitoksen Työ ja terveys 2006-haastattelun tiedot. Haastateltavilla oli viimeisen puolen vuoden aikana ollut keskimäärin 4,3 sairauspoissaolopäivää, mikä oli viidenneksen vähemmän kuin vuonna 2003 (Työ ja terveys 2006).

5.2 Sairauspoissaolot Ruotsissa

Ruotsin sairauspoissaolotiedot ovat pääasiassa työvoimatutkimuksesta (AKU). Lisäksi Försäkringskassan kerää tietoja sairauspäivärahopäivistä. Kaikki sairauslomat niiden pituudesta riippumatta kuuluivat vuoteen 1991 asti julkisen sairausvakuutuksen piiriin. Vuonna 1992 tuli käyttöön työnantajan maksama sairausajan palkka, jonka jälkeen lyhyistä sairauslomista ei ole virallista tilastoa (Hesselius 2006, 8).

Svenskt Näringsliv, ruotsalainen Elinkeinoelämän Keskusliittoa vastaava järjestö, kuitenkin kerää tietoja enintään viikon pituisista sairauslomista yksityisellä sektorilla. Myös isot pörssiyhtiöt ovat keränneet tietoja vuodesta 2003 lähtien.

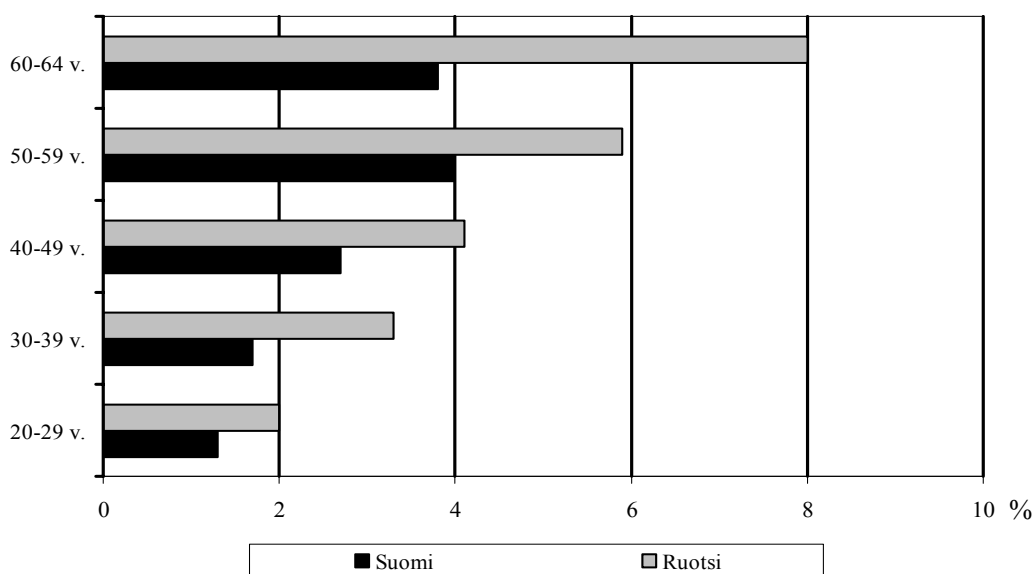
Ruotsissa sairausvakuutuksen menot alkoivat voimakkaasti lisääntyä 1990-luvun puolivälin jälkeen. Suurimmat kustannukset koituivat sairausvakuutuksen maksamista sairauspäivärahoista. Työnantajien maksamat sairausajan palkat ja varhaiseläkekustannukset nousivat selvästi vähemmän (Palmer 2004, 64).

⁶ Teoreettinen säännöllinen työaika on 251 päivää, joten yhden prosenttiyksikön lisäys vastaa 2,5 työpäivää.

Vuosina 2000–2004 sairauspoissaolot olivat Ruotsissa kaikissa ikäryhmissä huomattavasti yleisempiä kuin EU:ssa keskimäärin. Suomessa niiden määrä vain hienoisesti ylitti EU:n keskimäärän (Försäkringskassan Redovisar 2005:6, 7). Arvion mukaan työstä poissaolon aste oli Ruotsissa maailman korkein. Se johtui paitsi sairauspoissaolojen yleistymisestä myös niiden pidentymisestä (Hesselius 2006).

Kansainvälisissä vertailuissa käytetään työvoimatutkimusten aineistoja, jotta tiedot olisivat vertailukelpoisia. Pitkäaikaissairaat ja yli vuoden korvauksia saavat työkyvyttömät eivät kuulu työvoimaan, joten he eivät ole mukana luvuissa. Tarkasteluaikana 2000–2004 yli viikon kestäneet sairauslomat olivat Ruotsissa Suomea yleisempiä aivan nuorissakin ikäryhmissä (kuvio 5, ks. liitetaulukko 5). 60–64-vuotiailla ruotsalaisilla niitä oli suhteellisesti kaksi kertaa enemmän kuin suomalaisilla. Syynä pidetään työllisten ikärakenteen erilaisuutta. Ruotsissa hieman yli puolet 60–64-vuotiaista kävi työssä, Suomessa vain joka neljäs (vrt. luku 2). Suomessa ikääntyneet työssä käyvät ovat valikoitunut joukko, joka on säästynyt työttömyydeltä ja myös joutumasta eläkkeelle.

Kuvio 5. Sairauden takia yli viikon työstä poissaolleiden osuus palkansaajista iän mukaan Suomessa ja Ruotsissa vuosien 2000–2004 keskiarvona, %.

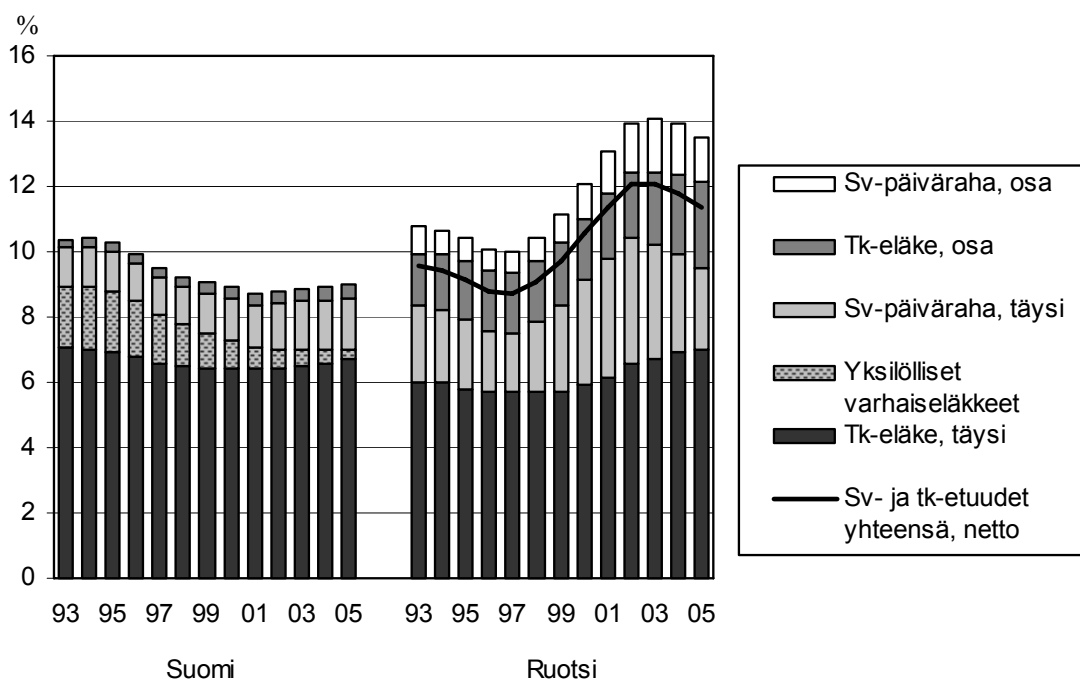
Lähde: Försäkringskassan Redovisar 2005:6, 7.

Sairauspäivien luku vaihtelee työnantajittain myös Ruotsissa. Julkisella sektorilla niitä on enemmän kuin yksityisellä ja suurilla työpaikoilla enemmän kuin pienillä. Miesten poissaolot ovat yleisimpiä raskaassa teollisuudessa ja naisten taas kuntasektorilla hoito- ja hoivaaloilla (Statistiska Centralbyrån 2004:3, 9-12).

Naisten osuus kaikista sairauskorvauspäivistä oli Ruotsissa 63 prosenttia vuonna 2002, kun Suomessa osuus oli 52 prosenttia (Hytti 2006b, 136). Ruotsissa olivat lisääntyneet erityisesti naisten pitkät sairauslomamat. Vuonna 2004 yli kuukauden sairauslomalla tai varhaiseläkkeellä olleiden 20–64-vuotiaiden naisten osuus oli kasvanut lähes puolitoistakertaiseksi kymmenen vuoden takaiseen verrattuna. Miehillä osuus ei ollut juurikaan noussut (Samtal om socialförsäkring, 2005, 37).

Helka Hytti on tarkastellut sairauspäivärahaa tai työkyvyttömyyseläkettä saaneiden osuutta työikäisestä väestöstä vastaavana ajankohtana sekä Suomessa että Ruotsissa. Hänen esittämänsä luvut antavat hyvän kuvan maksettujen etuuksien suhteesta Ruotsissa (kuvio 6).

Kuvio 6. Sairauspäivärahat (henkilövuosina) ja työkyvyttömyyseläkkeen saajat vuoden lopussa % työikäisistä Suomessa ja Ruotsissa 1993–2005.

Lähde: Hytti 2006a.

Täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavien osuus on Ruotsissa noussut 2000-luvulla, kun se on Suomessa laskenut. Sairauspäivärahaa saavia on Ruotsissa ollut koko tarkasteluajan enemmän kuin Suomessa. Sekä täyttä että osasairauspäivärahaa saavien osuus alkoi kasvaa Ruotsissa 1990-luvun lopulla. Voimakkaat toimenpiteet sairauspäivien vähentämiseksi ovat alkaneet tuottaa tulosta, sillä vuosina 2004 ja 2005 etenkin täyttä sairauspäivärahaa saavien osuus oli jo selvästi vähentynyt (Hytti 2006a).

Sairauspoissaolojen väheneminen jatkuu Ruotsissa edelleen. Yli viikon kestäneiden poissaolojen osuudet laskivat vuoden 2006 toisella vuosineljänneksellä edellisvuoden vastaavaan ajankohtaan verrattuna (taulukko 7). Kaikkia palkansaaajia tarkastellen osuus oli 3,0 prosenttia, kun vastaava osuus oli 3,4 prosenttia vuonna 2005. Miehillä poissaolot vähenivät sekä yksityisellä sektorilla että kunta-alalla. Naisilla sitä vastoin kunta-ala oli ainoa, jolla ne lisääntyivät. Epäsuhta miesten ja naisten poissaolojen välillä ei ole pienentynyt. Naisilla on sairauspäiviä lähes kaksinkertaisesti miehiin verrattuna (Statistiska Centralbyrån 2006).

Taulukko 7. Vähintään viikon sairauden takia työstä poissaolleiden osuus eri sektoreiden palkansaaajista Ruotsissa vuosien 2005 ja 2006 toisella vuosineljänneksellä, %.

	Miehet		Naiset	
	2005	2006	2005	2006
Yksityinen sektori	2,8	2,6	4,4	3,8
Kunta-ala	3,2	3,0	5,7	5,9
Valtio	1,5	1,7	3,4	2,8
<i>Kaikki</i>	2,8	2,6	4,9	4,6

Lähde: Statistiska Centralbyrån 24.08.2006.

Svenskt Näringslivin keräämien tietojen mukaan myös lyhyet sairauslomat ovat vähentyneet. Enintään viikon mittaisten sairauspoissaolojen osuus laski vuonna 2006 ruotsalaisissa suuryrityksissä 4,7 prosenttiin työtuntien määrästä laskettuna, kun osuus oli edellisvuonna 5,0 prosenttia (Svenskt Näringsliv 2006).

5.3 Sairauspoissaolojen lisääntymisen syitä

Ruotsissa sairauspoissaolojen kasvu on lisännyt niiden tutkimusta. Aiheesta on ilmestynyt tutkijoiden ja komiteoiden raportteja tasaista tahtia, mutta käsitykset sen syistä vaihtelevat. Sairauspoissaolojen lisääntymiselle on nähty mm. seuraavia tekijöitä:

- suhdanteiden paraneminen, ts. työllisyyden lisääntyminen ja työttömyyden väheneminen
- työvoiman ikääntyminen
- työelämän muutokset
- psykososiaalisen työympäristön huonontuminen
- hallinnolliset epäkohdat sairausvakuutuksessa
- rajoitukset työkyvyttömyyseläkkeissä (Bjurvald ym. 2005, 337)

Talouden suhdanteet

Sairauspoissaolojen väitetään noudattavan enemmän suhdanteita kuin terveystilannetta. Noususuhdanteessa poissaolot ovat yleisempiä kuin laskusuhdanteessa. Försäkringskassan käyttää sairastavuuslukua (ohälsotal) mittarina niille sairauspäiville, jotka korvataan

sairausvakuutuksesta 12 kuukauden aikana (vrt. luku 5.4). 1990-luvun alussa sairastavuusluku pieneni, kun monet huonon terveyden omaavat joutuivat laman kourissa työvoiman ulkopuolelle. Suhdanteiden paranemista seurasi vuosina 1996–1997 pitkien sairauslomien dramaattinen lisääntyminen (Statistiska Centralbyrån 2004:3). Hemmingsson (2004) näkee asian niin, että noususuhdanteessa kaikkien työvoima kelpasi, joten heikomman terveyden omaavat saivat työtä. Laman vuoksi poiskarsitut eivät kuitenkaan enää palanneet työmarkkinoille.

Ei pidetä yllättävänä, että lyhyet sairauspoissaolot vaihtelevat työmarkkinatilanteen mukaan. Vaikeampana pidetään tulkita, miksi myös pitkät sairauslomat ovat 1990-luvun alusta lähtien seuranneet suhdanteita (Samtal om socialförsäkring, 2005, 9).

Arbetslivsinstitutet tutki 50 000 miestä, jotka syntyivät 1950-luvun vaihteessa ja suorittivat asepalveluksensa 1969–1970. Kolme vuosikymmentä asepalveluksen jälkeen suoritetussa tutkimuksessa todettiin, että jo nuorena huonon terveyden omaavat miehet muodostivat työmarkkinoiden muutoksissa haavoittuvaisen ryhmän. Heillä oli keskimääräistä suurempi todennäköisyys jäädä työttömäksi, joutua pitkälle sairauslomalle tai varhaiseläkkeelle (Falkstedt ja Hemmingsson 2005).

Työvoiman ikääntyminen ja työelämän vaatimukset

Vaikka Ruotsissa suhteellisen monet ikääntyneet henkilöt kuuluvat työvoimaan, niin toleranssin väitetään yrityksissä vähentyneen niitä kohtaan, jotka eivät pysty huippusuorituksiin. Sairauslomien lisääntymisenkin Hemmingsson (2004, 172–173) näkee osoituksena siitä, että yritykset yrittävät sysätä työmarkkinoilta sellaiset työntekijät, jotka eivät yllä optimaalisiin työsuorituksiin.

Suomessa Tilastokeskuksen tutkimuksessa todettiin sairauspoissaolojen yhteys työpaikan psykososiaalisiin tekijöihin. Tyytymättömyys esimiehen johtamistapaan, heikko työmotivaatio, töiden keho organisointi ja työpaikan huono ilmapiiri lisäsivät alttiutta jäädä pois työstä sairauden vuoksi (Ylitalo 2006, 293). Työterveyslaitoksen tutkimuksessa havaittiin, että yksityissektorilla työskentelevillä miehillä oli muita vähemmän sairauspäiviä. Sen tulkittiin olevan yhteydessä työn suureen itsenäisyyteen. Naisilla taas vahva esimiehen tuki alensi sairauslomariskiä (Väänänen 2005).

Myös ruotsalaistutkimuksessa naisten huomattiin reagoivan huonoihin työoloihin miehiä herkemmin työstä poissaoloilla (Brorström ym. 2004). Arbetslivsinstitutet⁷ on löytänyt sairauspoissaolojen lisääntymiselle myös henkilökohtaiseen elämään liittyviä syitä kuten perhe-elämän paineet (Marklund ym. 2005).

⁷ Tutkimusprojektiin osallistuivat myös Försäkringskassan, Institut för psykosocial medicin ja Statens folkhälsoinstitut.

Eräissä toisessa ruotsalaisessa tutkimuksessa löydettiin selvä yhteys pitkien sairauspoissaolojen ja itse koetun terveydentilan välillä. Koettu terveydentila ei kuitenkaan kokonaan selittänyt pitkiä sairauspoissaoloja, vaan myös yksilöllisillä tekijöillä todettiin olevan merkitystä. Sairauspoissaolojen määrään vaikuttivat mm. ikääntyminen, ruumiillinen työ, huono työympäristö, työperäinen stressi ja tuen puute työpaikalla (Sundquist ym. 2007).

Myös suomalaisten naisten on havaittu reagoivan terveydellään perhetilanteen muutoksiin. Työterveyslaitoksen Kunta 10-tutkimuksessa tehtiin havainto, että perheen vakava elämäntapahtuma heijastui naisilla miehiä yleisemmin terveyden heikentymisenä (Vahtera ym. 2006).

Ruotsalaisen tutkimuksen mukaan taloudellisilla kannustimilla voitaisiin vaikuttaa naisten työstä poissaoloihin. Tutkimus perustui havaintoihin, joita tehtiin sairauskorvaustason laskun vaikutuksesta sairauspoissaoloihin. Poissaoloilla havaittiin olevan yhteys niistä aiheutuvan tulonmenetyksen suuruuteen. Mitä pienempi oli menetys, sitä yleisempiä olivat poissaolot. Tutkijat päättelivät, että miesten ja naisten palkkaerojen pieneminen voisi vähentää naisten sairauslomia (Brorström ym. 2004).

Hallinnolliset epäkohdat

Myös muissa ruotsalaisissa tutkimuksissa sairauspoissaoloja on yritetty selittää sairausvakuutusjärjestelmän avulla. Esim. miten korvaustason muutokset vaikuttavat sairauspoissaolojen määrään ja sairastamisajan pituuteen. Sairausvakuutuksen uudistus laski korvaustasoa⁸ 1990-luvun alkupuolella. IFAU:n⁹ tutkimuksen (Johansson ja Palme 2004) tulokset osoittavat kiistattomasti, että korvaustason lasku vaikutti sairauspoissaoloihin. Lyhyet alle kahdeksan päivän poissaolot, joissa ei vaadittu lääkärintodistusta ja joissa korvaustaso laski eniten, vähenivät uudistuksen jälkeen.

Tästä tehtiin se johtopäätös, että Ruotsin sairausvakuutusjärjestelmä synnyttää moraalista riskiä (moral risk, moral hazard). Henkilölle itselleen jää liian suuri harkintavalta sen suhteen, millaisen syyn takia jäädä pois työstä. Houkutus jäädä vähäisen syyn takia on suurempi, jos ei yli viikkoon tarvitse esittää lääkärintodistusta. Samoin jos korvaus on kohtuullisen korkuinen, houkutus on suurempi kuin korvauksen ollessa pienempi. Ruotsin sairausvakuutusta vaivaava moraalinen riski on huomattu myös maan rajojen ulkopuolella (Ripa 2004).

⁸ Ruotsissa sairauskorvauksia laskettiin vuonna 1993 aikaisemmasta 90 prosentista. Ensimmäinen sairauspäivä oli karenssi, 2–3 sairauspäivänä korvaus oli 65 prosenttia, siitä eteenpäin 80 prosenttia (Samtal om socialförsäkring Nr 2 2005, 20).

⁹ IFAU - Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering on teollisuusministeriön alainen tutkimuslaitos.

Ruotsin sosiaaliministeriössä selvitettiin valvonnan vaikutusta sairauspoissaoloihin (Hesselius ym. 2005). Osa tutkimuksessa mukana olleista sai luvan hankkia lääkärintodistus vasta 14 sairastamispäivän jälkeen, osa tavanomaisten seitsemän päivän jälkeen. Tutkimus osoitti selvästi, että sairauspoissaolot lisääntyivät kun lääkärintodistuksen ehtoa lievennettiin.

Laura Larssonin (2002) mukaan sairausvakuutusta käytetään paljolti muuhun kuin mihin se on tarkoitettu. Se toimii mm. tukijärjestelmänä työelämästä syrjäytyneille ja näin synnyttää piilotyöttömyyttä. Sairastavuus lisääntyy erityisesti silloin, kun työttömyyskorvauksen päättämispäivä on lähenemässä¹⁰.

Sairausvakuutusjärjestelmän väitetään synnyttäneen myös avointa työttömyyttä vuosien 2005–2006 aikana. Kahden vuoden ajan työnantajat osallistuivat 15 prosentilla kokoaikaisen sairauspäivärahojen kustannuksiin. Järjestelyä pidettiin huonona, koska sen katsottiin vähentävän työnantajien halua työllistää tiettyjä ryhmiä (Larsson ym. 2005, 76–77). Ruotsin uusi porvarihallitus lakkautti työnantajien maksuvelvollisuuden vuoden 2007 alusta. Perusteena oli alentuneen työkyvyn omaavien henkilöiden työllistymisen helpottaminen (Regeringskansliet 2007b).

Ruotsissa osasyynä pitkien sairauslomien yleistymiseen nähdään varhaiseläkkeelle pääsyn rajoitukset 1990-luvun lopulla. 60–64-vuotiaiden sairauspäivien lisääntyminen johtuu suureksi osaksi työmarkkinasyyt huomioon ottavan varhaiseläkkeen lakkauttamisesta (Bjurvald ym. 2005). Eniten ovat lisääntyneet pitkät, yli kaksi vuotta kestäneet sairauspäivärahakaudet (sjukpenning). Sairauskorvaukset (sjukersättning), joissa ei oteta huomioon työmarkkinasyitä, ovat sitä vastoin pysyneet ennallaan (Larsson ym. 2005, 26).

Ruotsin työllisyysstrategia

Helka Hytti (2004, 2006) on tarkastellut sairastavuus-, työkyvyttömyys- ja työttömyys-etuuksien eroja Suomessa ja Ruotsissa. Etuuksia saavien kasvun Hytti katsoo johtuvan osaksi siitä, että Ruotsissa on noudatettu korkean työllisyyden strategiaa. Tämä on suosinut kokonaan työstä vetäytymisen sijaan tilapäisiä poissaoloja.

Ruotsissa osasairauspäiväraha ja osatyökyvyttömyyseläke ovat olleet yhteiskunnan tukea työssäkäynnille tilanteessa, jossa työntekijän terveys ei ole riittänyt normaaliin osallistumiseen. Myös henkilöt, joiden työn tuottavuus on ollut hyvinkin vähäistä, on pyritty työllistämään normaaleilla työmarkkinoilla vaikka valtion kustannuksella. Osasairauspäivärahan saajissa on ollut esim. kuntapalveluissa työskenteleviä siirtolaistaustaisia naisia sekä kroonisesti sairaita ihmisiä, joiden eläkkeelle siirtymistä osasairauspäiväraha on todennäköisesti myöhentänyt.

¹⁰ Työttömyyskorvausta voi saada enintään 300 päivää, kun taas sairauskorvauksella ei ole takarajaa.

Suomessa on tähän asti oltu kokoaikaisesti työssä tai siirretty pois ansiotyöstä työttömäksi tai työvoiman ulkopuolelle. Myös työttömien aktivointiaste on ollut matalampi kuin Ruotsissa. Hytti näkee asian siltä kannalta, että vaikka aktivoiva työvoimapolitiikka lisää menoa lyhyellä tähtämellä, niin sillä voi olla tärkeä rooli sosiaalisen yhteenkuuluvuuden edistämässä ja syrjäytymisen ehkäisyssä.

Ruotsin tilastokeskuksen tutkimuksessa (Statistiska Centralbyrån 2007) päädytään Hytin kanssa samankaltaisiin johtopäätöksiin maiden työllisyysstrategian eroista ja niiden seurauksista. Tutkimuksen mukaan Suomi selviytyi 1990-luvun lamasta laittamalla työvoimaa putken kautta eläkkeelle ja luomalla tällä tavoin työpaikkoja nuorille. Ruotsi sen sijaan piti työttömät ja vajaakuntoiset työvoimavarastona odottamassa talouden elpymistä, kun taas Suomessa suuri joukko siirrettiin työelämästä lopullisesti syrjään.

5.4 Tavoitteena sairauspoissaolojen vähentäminen

Sairauspoissaolojen lisääntyminen nähdään ongelமாகsi kaikissa Pohjoismaissa. Niiden vähentäminen on tavoitteena myös Norjassa ja Tanskassa. Talouden rakennemuutokset aiheuttavat kaikkialla Euroopassa paineita sosiaalikulusten kurissa pitämiseksi. Euroopan elin- ja työolojen kehittämissäätiö¹¹ (European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions) esitti jo vuosikymmen sitten, että sairauspoissaolojen vähentämisen pitäisi olla yleinen tavoite EU:n jäsenmaissa (Työpaikkapoissaolojen vähentäminen 1997).

Suomessa tähän pyritään mm. valtakunnallisen Veto-ohjelman 2003¹² avulla. Pyrkimyksenä on, että sairauksien aiheuttamat poissaolot kääntyvät laskuun ja vähenevät 15 prosenttia vuosien 2002–2007 välillä (STM Moniste 2003:7).

Ruotsin puolittamisen tavoite

Ruotsissa pyrkimyksenä on sairauspoissaolojen puolittuminen vuoden 2008 loppuun mennessä vuoteen 2002 verrattuna (esim. Betänkande 2002/03: FIU20, Betänkande 2005/06:FIU20). Tavoite tarkoittaa sairastavuusluvun (ohälsotal) eli sairauspäivärahopäivien puolittamista¹³. Sairastavuusluvun pitäisi olla alle 37 päivää vuoden 2008 lopussa. Sairastavuusluku onkin laskenut. Toukokuussa 2007 se oli 39,3, kun se samana ajankohtana

¹¹ Euroopan elin- ja työolojen kehittämissäätiö on EU:n elin, jonka tarkoituksena on arvioida ja analysoida elin- ja työoloja sekä antaa lausuntoja ja neuvoja sosiaalipolitiikan toimijoille.

¹² Veto-ohjelman tavoitteena on terveyden ja toimintakyvyn edistäminen ja syrjäytymisen ehkäisy. Ohjelma pyrkii osaltaan tukemaan työelämässä pysymistä nykyistä kauemmin.

¹³ Sairastavuusluku on mittari niille sairauspäiville, jotka korvataan sairausvakuutuksesta 12 kuukauden aikana. Sairastavuusluku lasketaan siten, että sairauspäiväraha-, kuntoutus- ja työkyvyttömyyseläkepäivien luku jaetaan 16-64-vuotiaiden henkilöiden lukumäärällä. Osasairauspäivät on mittarissa muunnettu kokoaikaisiksi. Sairastavuusluku ei ole kaiken sairauspoissaolon indikaattori, koska siihen eivät sisälly ne päivät, joilta työnantaja on maksanut sairausajan palkkaa.

vuotta aikaisemmin oli 40,7 (Försäkringskassan 2007). Tavoitteen saavuttaminen ei siis vaikuta mahdottomalta.

Tavoitteeseen ei pyritä pelkillä lausunnoilla ja suosituksilla, vaan myös konkreettisilla toimenpiteillä. Ruotsissa raportoidaan, että sairauspoissaolojen määrä on vuoden 2002 jälkeen laskenut 30 prosenttia. Uusien sairaustapausten määrän ei uskota tästä enää laskevan, joten sairauslomalla olevista mahdollisimman moni pitää saada palaamaan työhön. Välillisesti näin myönnetään, että kaikkien sairausloma ei ehkä ole tarpeellinen tai on päässyt pitkittymään. Haasteeksi on koettu erityisesti pitkäaikaissairaiden eli vähintään 60 päivää sairauslomalla olleiden työhön paluun edistäminen. Hankkeeseen on varattu taloudellisia resursseja vuoteen 2010 asti (Regeringskansliet 2006, Försäkringskassan 2006b).

Vuodesta 2003 lähtien Försäkringskassan ja työvoimaviranomaiset ovat tehneet yhteistyötä saadakseen sairauslomalla olevat työttömät palaamaan takaisin työhön. Kokemukset ovat rohkaisevia, sillä toimenpiteiden kohteeksi valituista 26 000 sairauslomalla olleesta työttömästä 8 800 oli saanut työpaikan tai aloittanut koulutuksen vuoden 2005 loppuun mennessä.

Vuonna 2005 Försäkringskassan aloitti pilottiprojektin työvoimaviranomaisten kanssa pitkäaikaissairaiden työhön palaamiseksi. Jokaisen projektiin valitun pitkäaikaissairaahan työkyky ja työhön paluun mahdollisuus tutkitaan. Erityinen huomio suunnataan yli kaksi vuotta sairauslomalla tai määräaikaisella varhaiseläkkeellä olleisiin (Regeringskansliet 2006). Vuonna 2006 päämääränä oli saada noin 12 000 pääasiassa aktivointitukea saavaa nuorta palaamaan työhön (Försäkringskassan 2006a).

Vuoden 2007 työllisyystavoitteita on starttityöpaikan järjestäminen sellaisille henkilöille, jotka ovat yli vuoden olleet työttömänä, osallistuneet työllistämistukitoimiin tai saaneet sairauspäivärahaa, sairauskorvausta tai aktivointitukea. Tällaiselle henkilölle työpaikan tarjoava vapautetaan työnantajan sosiaaliturvamaksuista (Regeringskansliet. 2007a).

Suomessa sairauspoissaoloja pohtineessa Kelan seminaarissa Järvisalo (2005) esitti, että työmarkkinoiden ja poliittisen johdon piirissä pitäisi laajemmin pohtia vajaakuntoisten työelämään osallistumista. Tähänastiset vaatimattomat tulokset eivät Järvisalon mielestä osoita, että panoksia olisi käytetty riittävästi. Valmiutta työntekoon kuitenkin olisi, sillä Pelleron taloudellisen tutkimuslaitoksen mukaan kolmannes vammaisista olisi halukas tekemään työtä, jos sellaista olisi tarjolla (Holm ja Hopponen 2007).

Ruotsin sairausvakuutuksen uudistaminen

Ruotsin sairausvakuutuksen valvonnan tehostamista ovat vaatineet Försäkringskassan (Palmer 2004), sosiaaliministeriö (Samtal om socialförsäkring Nr. 2) ja IFAU¹⁴ (Larsson 2002, Larsson 2004, Hesselius ym. 2005). Vaatimuksissa on vedottu ”Suomen malliin”, jota pidetään ruotsalaista tehokkaampana. Huomattava osa Suomen ja Ruotsin välisistä eroista johtuu selvitysten mukaan valvonnan erilaisuudesta. Suomessa työntekijän pitää jo 1–3 päivän aikana hankkia lääkärintodistus poissaolostaan, kun Ruotsissa on voinut olla seitsemän päivää poissa työstä ilman lääkärintodistusta. Suomessa pidetään myös tilastoa sairauspäivistä työpaikkatasolla. Ruotsissa tällaista tietoa ei kerätä.

Kaikki eivät ole kuitenkaan yhtä mieltä siitä, että valvonnan tiukkuus selittäisi Suomen ja Ruotsin väliset erot. Ruotsin lääkärilehden (Läkartidningen 2003/43) mukaan sairauspoissaolojen pitäisi itse asiassa olla Suomessa Ruotsia yleisempiä, jos otetaan huomioon sairauskorvausten taso. Suomessa sairastunut saa kymmenen ensimmäisen sairauspäivän aikana täyden palkan, kun taas Ruotsissa on ensin karenssipäivä ja sen jälkeen 13 päivää 80 prosentilla palkasta.

Ruotsin uusi porvarihallitus on ryhtynyt voimakkaasti uudistamaan sairausvakuutusta. Esim. vuoden 2007 alusta työnantajilla on oikeus vaatia lääkärintodistus jo ensimmäisestä sairauspäivästä. Tämän toteutumiseen suhtaudutaan skeptisesti.

Suomen vähäisempien sairauspoissaolojen taustalla nähdään valvonnan ohella myös tehokas työterveyshuolto. Ruotsissa työterveyshuolto ei erityisemmin paneudu ennalta ehkäisevään toimintaan. Myöskään kuntoutustoiminnan ei katsota olevan Suomen tasalla. Bergendorffin (2006) mielestä kuntoutuksen työnjako on epäselvä, eikä mikään toimija ole varsinaisesti vastuussa tuloksista. On yhä vaikeampi estää sairauslomalle joutunutta päätyvästä työvoiman ulkopuolelle.

Kuntoutustoimintaa on määrä uudistaa vuoden 2007 aikana mm. sillä tavalla, että Försäkringskassan järjestää työnantajien tueksi kuntoutuskoordinaattoreita. Näiden tehtävänä on kartoittaa työntekijän kuntoutustarve ja huolehtia kuntoutuksen järjestämisestä. Hallitus on lisäksi asettanut parlamentaarisen selvitysryhmän pohtimaan sairausvakuutuksen kokonaistilannetta ja sen uudistamista (Svenskt Näringsliv: Regeringens åtgärder 2007).

¹⁴ IFAU - Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering on teollisuusministeriön alainen tutkimuslaitos.

6 Lopuksi

Keskimääräinen työstä poistumisikä on Suomessa pari vuotta alempi kuin Ruotsissa. Tämä johtaa helposti päättelemään, että Ruotsissa jäädyään yleisesti myöhemmin eläkkeelle kuin Suomessa. Kuitenkin alle 60-vuotiaista ruotsalaisista on suurempi osa eläkkeensaajia kuin suomalaisista. Ainoastaan 60–64-vuotiaat suomalaiset ovat ruotsalaisia yleisemmin eläkkeellä. Ero selittyy suureksi osaksi työttömyyseläkkeellä olosta, jota eläkemuotoa ei Ruotsissa tunneta.

Kaikki eläkkeensaajat eivät ole Ruotsissa kokoaikaisesti eläkkeellä. On mahdollista olla osaeläkkeellä ja käydä samanaikaisesti osa-aikatyössä. Ruotsissa osa-aikatyö on muutenkin yleistä Suomeen verrattuna. Se on lisääntynyt myös Suomessa erityisesti 60–64-vuotiaiden ikäryhmässä, joskin osa lisäyksestä johtuu osa-aikaeläkeläisten määrän kasvusta. Työllisyyden paraneminen on myöhentänyt ikääntyneiden eläkkeelle siirtymistä, jota myös eläkkeellesiirtymisiän odotteen nousu vuonna 2006 kuvastaa.

Ruotsissa nuorimmissakin ikäryhmissä sairauspoissaoloja on Suomea enemmän, 60–64-vuotiaiden ikäryhmässä suhteellisesti jopa kaksinkertainen määrä. Tavoitteena on sairauspoissaolojen puolittuminen vuoden 2008 loppuun mennessä. Erilaisilla projekteilla pyritään siihen, että pitkäaikaissairaat ja sairauslomalla olevat työttömät saataisiin palaamaan takaisin työhön. Poissaolot ovatkin selvästi vähentyneet, eikä puolittamistavoitteen saavuttaminen vaikuta epärealistiselta.

Suomessakin sairauspoissaolot ovat kasvaneet viime vuosina, joskaan ongelma ei ole Ruotsin suuruusluokkaa. Sairausvakuutusjärjestelmästä johtuen poissaolot eivät pääse kontrolloimattomasti kasvamaan tai pidentymään. Lääkärintodistus vaaditaan yleensä jo 1–3 päivästä, eikä sairauspäivärahaa makseta 300 päivän jälkeen. Ruotsissa on vaadittu lääkärintodistus vasta seitsemän sairauspäivän jälkeen, eivätkä yli vuoden pituiset sairauslomat ole harvinaisia.

Sairauspoissaolon syitä on Ruotsissa haettu niin suhdannevaihteluista kuin työoloista. Mielenkiinto ei ole kuitenkaan kohdistunut siihen, miksi naisten poissaolot ovat miehiä yleisempiä. Laajasti on sen sijaan pohdittu sairausvakuutuksen puutteita. Monissa raporteissa on Suomen tiukkaa kontrollia arvioitu Ruotsin liberaalia käytäntöä paremmaksi. Suomea arvostetaan Ruotsissa paitsi valvonnan myös työterveyshuollon ja kuntoutuksen mallimaana.

Helka Hytin mukaan Ruotsissa on noudatettu aktiivista työvoimapolitiikkaa, joka on suosinut kokonaan työstä vetäytymisen sijaan tilapäisiä poissaoloja. Myös vähemmän työkykyiset ja vanhemmat ikäryhmät on pyritty pitämään työvoimassa. Tutkimusten perusteella noususuhdanne toimii tällaisten työntekijöiden eduksi, mutta laskusuhdanne taas voi poistaa heidät työvoimasta. Jos Ruotsissa siirrytään lähemmäksi ”Suomen mallia”, sairaus-

poissaolot todennäköisesti vähenevät, mutta varhaiseläkkeelle siirtyminen saattaa lisääntyä. Tehostuneen valvonnan vaikutuksesta eläkkeelle siirtymiseen ei ole tiettävästi tehty selvityksiä.

Ruotsissa halutaan ottaa oppia Suomesta, mutta Suomellakin saattaisi olla opittavaa Ruotsista. Esimerkkinä se, että ei tarvitse olla joko työssä tai eläkkeellä. On mahdollista olla sekä työssä että eläkkeellä. Ruotsissa joustot mahdollistavat osittaisen työnteon kokonaan eläkkeelle vetäytymisen sijaan. Eläkkeellä samoin kuin sairauslomalla voi työskennellä neljäsosan, puolet tai kolme neljäsosaa normaalista työajasta. Suomessa ikääntyneiden työssäkäynti joustaa ainoataan osa-aikaeläkkeissä ja osatyökyvyttömyyseläkkeissä.

Kokemusten puuttuessa ei voida tietää, nostaisivatko Ruotsin tyyppiset joustavat käytännöt ikääntyneiden työllisyyttä ja myöhentäisivätkö ne eläkkeelle siirtymistä myös Suomessa. Tai mitä tapahtuisi, jos kaikille ikääntyneille annettaisiin mahdollisuus lyhennettyyn työaikaan jo hyvissä ajoin ennen eläkkeelle siirtymistä? Osa-aikatyön lisääntyminen vanhemmissa ikäryhmissä osoittaa kuitenkin, että joustavammille työaikamuodoille olisi kysyntää myös Suomessa.

Kirjallisuus

Aktuella belopp 2007, www.forsakringskassan.se

Average exit age from the labour force. <http://europa.eu.int/>

Bergendorff S. (2006) Rehabilitering – ett långt lidandes historia. Samtal om socialförsäkring Nr 10. Socialförsäkringsutredningen. Stockholm.

Betänkande 2002/03:FIU. Finansutskottets betänkande: Riktlinjer för den ekonomiska politiken och budgetpolitiken.

Betänkande 2005/06:FIU. Finansutskottets betänkande: Riktlinjer för den ekonomiska politiken och budgetpolitiken.

Bjurvald M., C. Hogstedt, S. Marklund, E. Palmer, T. Theorell (2005) Vad kan förklara den höga sjukfrånvaron? Försök till synes. Teoksessa Marklund S., M. Bjurvald, C. Hogstedt, E. Palmer ja T. Theorell (red.): Den höga sjukfrånvaron – problem och lösning. Arbetslivsinstitutet.

Bra att veta om sjuklön. <http://forsakringskassan.se/pdf-broschyr>

Brorström G., P. Johansson, M. Palme (2004) Economic incentives and gender differences in work absence behavior. Swedish Economic Policy Review 11 (2004), 33-63.

Eläketurvakeskuksen internetsivut www.etk.fi

Eläkkeelle siirtymisikä työeläkejärjestelmässä (2006) Eläketurvakeskuksen tilastoraportteja 5/2006.

Employment Outlook 1990. OECD. Paris.

Eurostat. European Community Labour Force Survey. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>

Falkstedt D., T. Hemmingsson (2005) Ohälsa i ungdomen – sjukfrånvaro och förtidspension 30 år senare. Teoksessa Marklund S., M. Bjurvald, Ch. Hogstedt, E. Palmer, T. Theorell (red.): Den höga sjukfrånvaron – problem och lösningar. Arbetslivsinstitutet.

Försäkringsboken 2004. Årets tema: Kvinna, män och sjukfrånvaron. Riksförsäkringsverket.

Försäkringskassan Redovisar 2005:6. Sjukfrånvaron i Sverige i ett europeiskt perspektiv 1983-2004.

Försäkringskassan Statistik: 2005:5. Sjukersättning och aktivitetsersättning utbetalade I December 2003 och 2004.

Försäkringskassan Analyserar 2006:11. Genomsnittliga pensionsålder i de nordiska länderna.

Försäkringskassan Redovisar 2006:8. Medelpensioneringsålder.

Försäkringskassan (2006a) Meddelanden 27.01.2006: AMS och Försäkringskassan samarbetar för att fler ska få arbete och utbildning

Försäkringskassan (2006b) Meddelanden 21.08.2006: Prognos för sjukförsäkringen. Nu bromsas minskningen av sjukskrivna.

Försäkringskassan (2007) Meddelanden 20.06.2007: Ohälsotalet fortsätter att sjunka.

HE 227/2005 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle osasairauspäivärahaa koskevaiksi lainsäädännöksi

Hemmingsson, T. (2004) Samband mellan sjukskrivning och arbetslöshet. Teoksessa Hogstedt C., M. Bjurvald, S. Marklund, E. Palmer, T. Theorell (red.): Den höga sjukfrånvaron – sanning och konsekvens. Statens folkhälsoinstitut.

Hesselius P, P. Johansson, L. Larsson (2005) Hur påverkar kravet på läkarintyg sjukfrånvaron? Erfarenheter från ett socialt experiment. IFAU-Institute for Labour Market Policy Evaluation. Rapport 2005:7.Uppsala universitet.

Hesselius P. (2006) Work Absence and Social Security in Sweden. Institute for Labour Market Evaluation and Department of Economics, Uppsala University. First version 23.01.2006.

Holm P., A. Hopponen (2007) Vammaisten työkyky vuonna 2007. Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen raportteja nro 202. Helsinki 2007.

Hulkko L, A. Pärnänen (2006) Miten osa-aikatyö valtasi palvelualat? Tilastokeskus.

Hyrkkänen R. (2006) Yrittäjien ja palkansaajien eroja eläkeiän valinnassa. Eläketurvakeskuksen keskustelualoitteita 2006:2.

Hytti H. (2004) Suomalainen työssäolo ja toimeentuloturva pohjoismaisessa vertailussa. Tulevaisuusselonteon liiteraportti 4. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 32/2004.

Hytti H. (2006a) Suomen ja Ruotsin työkyvyttömyyspolitiikat OECD:n viitekehyksessä. Työpoliittinen Aikakauskirja 4/2006, 7–22.

Hytti H. (2006b) Why are Swedes sick but Finns unemployed? International Journal of Social Welfare 2006:15:131–141.

Jahkola A. (2006) Sairauspoissaolot – kehitys ja kehittämistarpeet. Työterveyspäivät 24–25.10.2006. www.ttl.fi/internet/suomi/koulutus/tyoterveyspaivat.

Johansson P., M. Palme (2004) Moral hazard and sickness insurance: Empirical evidence from a sickness insurance reform in Sweden. IFAU – Institute for Labour Market Policy Evaluation. Working Paper 2004:10.

Järvisalo J. (2005) Mitä Suomi voi oppia vertaismaista? Kelan seminaari ”Sairauspoissaolot ja vaikuttava työterveyshuolto ja kuntoutus” Turku 13 - 14.06.2005.

Kannisto J., T. Klaavo, J. Rantala, H. Uusitalo (2003) Missä iässä eläkkeelle? Eläketurvakeskuksen raportteja 2003:32.

Kannisto J. (2006) Eläkkeelle siirtymisiän mittaaminen. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 2006:1.

Kelan tilastollinen vuosikirja 2005 (2006). Suomen virallinen tilasto. Kansaneläkelaitos. Helsinki 2005.

Larsson L. (2002) Sick of being unemployed? Interactions between unemployment and sickness insurance in Sweden. IFAU-Institute for Labour Market Policy Evaluation. Working Paper 2002:6.

Larsson L. (2004) Harmonizing unemployment and sickness insurance: Why (not)? IFAU-Institute for Labour Market Policy Evaluation. Working Paper 2004:8.

Larsson L., A. Krause, M. Palme, M. Persson (2005) Välfärdsrådets rapport 2005: En hållbar sjukpenningförsäkring. Mölnlycke.

Läkartidningen 2003/43: Effektiv företagshälsovård bakom låga sjuktal i Finland.

Marklund S., M. Bjurvald, C. Hogstedt, E. Palmer, Töres Theorell (red.) (2005): Den höga sjukfrånvaron – problem och lösningar. Sammanfattning. Arbetslivsinstitutet.

Nio I., H. Hytti (2004) Työllisyysohjelman seuranta ja työssäoloajan pituus. Työpoliittinen Aikakauskirja 1/2004, 51–80.

NOSOSKO (2002) Social Protection in the Nordic Countries 2000. Nordic Social-Statistical Committee no. 18:02. Copenhagen 2002.

NOSOSKO (2004) Social Protection in the Nordic Countries 2002. Nordic Social Statistical Committee 24:2004. Copenhagen.

NOSOSKO (2006) Social Protection in the Nordic Countries 2004. Nordic Social Statistical Committee 28:2006. Copenhagen.

Notkola V. (2005) Sairauspoissaolot sekä vaikuttava työterveyshuolto ja kuntoutus. Kelan Sairauspoissaolot ja vaikuttava työterveyshuolto ja kuntoutus - seminaari Turku 13–14.06.2005.

OECD Factbook 2006. Economic, Environmental and Social Statistics. Paris.

Oksanen T., J. Vahtera, M. Kivimäki (2007) Sairauspoissaolot. Teoksessa Työ ja Terveys Suomessa 2006. Työterveyslaitos. Vammala 2007.

Palmer E. (2004) En reform av sjukförsäkringen. Ekonomisk Debatt 2004:4, 63–70.

Piekkola H., O.-P. Ruuskanen (2006) Työtä eri elämänvaiheissa ja ajankäyttö. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:73. Sosiaali- ja terveysministeriö. Elinkeinoelämän tutkimuslaitos. Helsinki.

Regeringskansliet (2006). Arbetslivsdepartementet: Nyhetsbrev Februari.

Regeringskansliet (2007a). Näringsdepartementet. Budgetpropositionen 2007. En ny arbetsmarknadspolitik.

Regeringskansliet (2007b). Socialdepartementet. Budgetpropositionen 2007: Bättre tillgänglighet i vården, satsning på de äldre, uppbyggd psykiatri och en effektivare sjukförsäkring.

Riksförsäkringsverket (2004). Svar på regeringsuppdrag 29.7.2004: Regleringsbrevuppdrag angående genomsnittlig ålder ur arbetskraften.

Ripa M. (2004) Moral hazard as a contributing factor to worker absenteeism in Sweden. Perspectives on Business & Economics, Volume 22, 2004. Lehigh University.

Saari P., J. Väänänen, K. Harkonmäki (toim.) (2006) Kuntatyö murroksessa – miten jaksaa työntekijä? Kuntatyö 2010-projekti. Kuntien eläkevakuutus, Kunnallinen työmarkkinalaitos, Suomen Kuntaliitto.

Samtal om socialförsäkring Nr 2 (2005) Sjukfrånvaro i tid och rum. Socialförsäkringsutredningen. Stockholm.

Sjögren Lindquist G., E. Wadensjö (2005) Inte bara socialförsäkringar – kompletterande ersättningar vid inkomstbortfall. Rapport till ESS, Expertgruppen för Studier i Samhällsekonomi 2005:2. Regeringskansliet. Finansdepartementet.

Statistiska Centralbyrån 2004:3: Sjukfrånvaro och ohälsa i Sverige - en belysning utifrån SCB:s statistik.

Statistiska Centralbyrån (2006). Meddelande 24.08.2006: Sjukfrånvaron fortsätter att minska.

Statistiska Centralbyrån (2007). Förfärdsvinkomster och bidrag i de nordiska länderna under 1990-talet. Ekonomisk välfärdsstatistik 2007:1.

STM Moniste 2003:7. Veto-ohjelma 2003-2007.

Sundquist, J., A. Al-Windi, S. Johansson, K. Sundquist (2007) Sickness absence poses a threat to the Swedish Welfare State: a cross-sectional study of sickness absence and self-reported illness. BMC Public Health 2007.

Svenskt Näringsliv-lehti 27.02.2006: Goda tider gör personalen frisk.

Svenskt Näringsliv (2007): Regeringens åtgärder 2007. www.svensktnaringsliv.se

Tilasto Suomen eläkkeensaajista 2000 (2001). Eläketurvakeskus ja Kansaneläkelaitos. Helsinki.

Tilasto Suomen eläkkeensaajista 2005 (2006). Suomen virallinen tilasto. Eläketurvakeskus ja Kansaneläkelaitos. Helsinki.

Toimeentuloturva 2006. Keskinäinen työeläkevakuutusyhtiö Varma.

Tuominen E. (2003) Eläkkeelle siirtyminen eurooppalaisessa vertailussa. Työeläkepäivä 25.11.2003.

Työaikakatsaus (2006) Työajat ja poissaolot EK:n jäsenyrityksissä vuonna 2005. Elinkeinoelämän Keskusliitto.

Työeläke ja muu sosiaalivakuutus 2006. Työeläkevakuuttaja TELA.

Työ ja terveys-haastattelututkimus 2006. Taulukkoraportti. Työterveyslaitos.

Työmarkkinat 2002:17. Työttömyys ja työllisyys tilastoissa. Tilastokeskus. Helsinki 2003.

Työvoimatilasto 2005. Työmarkkinat 2006. Suomen virallinen tilasto. Tilastokeskus. Helsinki 2006.

Työvoimatutkimus 2006. Ennakkotietoja. Tilastokeskus.

Työolobarometri (2006). Ennakkotietoja. Lokakuu. Työministeriö.

Työpaikkapoissaolojen vähentäminen (1997) Euroopan elin- ja työolojen kehittämissäätiö. Dublin.

Työpoliittinen Aikakauskirja 1/2007. Kuviot ja taulukot.

Vahtera J., M. Kivimäki, A. Väänänen, A. Linna, J. Pentti, H. Helenius, Marko Elovainio (2006) Sex Differences in Health Effects of Family Death or Illness: Are Women More Vulnerable Than Men? *Psychosomatic Medicine* 2006, 68, 283-291.

Valtioneuvoston kanslian raportteja 2/2005: Hallituksen strategia-asiakirjan 2004 vaikuttavuusarviointi.

Vidlund M. (2003) Eläkemaksutaso Ruotsissa. *Intergroupin katsauksia* 1/2003. Eläketurvakeskus.

Väänänen A. (2005) Psychosocial determinants of sickness absence. A longitudinal study of Finnish men and women. *People and Work. Research Reports* 67. Finnish Institute of Occupational Health. Helsinki.

Ylitalo M. (2006) Palkansaajien sairauspoissaolot. Teoksessa Anna-Maija Lehto - Hanna Sutela - Arto Miettinen (toim.): *Kaikilla mausteilla. Artikkeleita työlötutkimuksesta*. Tilastokeskus. Tutkimuksia 244. Helsinki.

Liitetaulukot

Liitetaulukko 1. Työllisyysaste (15–64 v.) Suomessa ja Ruotsissa vuosina 1987–2006, %.

Vuosi	Suomi	Ruotsi
1987	77,2	81,7
1988	76,9	82,3
1989	77,1	83,3
1990	74,1	83,1
1991	69,9	81,0
1992	64,7	77,2
1993	60,6	72,6
1994	59,9	71,5
1995	61,1	72,2
1996	61,9	71,6
1997	62,8	70,7
1998	64,1	71,5
1999	66,1	72,9
2000	67,0	74,2
2001	67,7	75,2
2002	67,7	74,9
2003	67,4	74,3
2004	67,2	73,5
2005	68,4	72,5
2006	69,3	73,1

Lähde: Employment Outlook 1990, OECD Factbook 2006, Eurostat / EU Labour Force Survey.

Liitetaulukko 2. Ajanjakson 2000–2004 työllisyysasteen keskiarvo iän mukaan Suomessa ja Ruotsissa, %.

Ikä	Suomi	Ruotsi
20–29	68,9	69,4
30–39	82,3	84,4
40–49	83,9	85,9
50–59	72,6	81,4
60–64	26,4	52,8
20–64	72,8	78,1

Lähde: Försäkringskassan Redovisar 2005: 6, 8.

Liitetaulukko 3. 55–64-vuotiaiden miesten ja naisten työllisyysaste Suomessa ja Ruotsissa vuosina 2000–2006, %.

Vuosi	Suomi		Ruotsi	
	Miehet	Naiset	Miehet	Naiset
2000	42,9	40,4	67,8	62,1
2001	46,6	45,0	69,4	64,0
2002	48,5	47,2	70,4	65,6
2003	51,0	48,3	70,8	66,3
2004	51,4	50,4	71,2	67,0
2005	52,8	52,7	72,0	66,7
2006	54,8	54,3	72,3	66,9

Lähde: Eurostat / EU Labour Force Survey.

Liitetaulukko 4. Miesten ja naisten työstä poistumisikä Suomessa ja Ruotsissa vuosina 2001–2005, Työvoimaan 50 vuoden iässä kuuluneet, %.

Vuosi	Suomi			Ruotsi			EU (15)
	Miehet	Naiset	Kaikki	Miehet	Naiset	Kaikki	
2001	61,5	61,3	61,4	63,4	62,5	63,0	60,3
2002	60,6	60,4	60,5	63,6	62,7	63,1	60,8
2003	60,7	60,0	60,4	63,7	62,7	63,2	61,3
2004	60,2	60,8	60,5	63,1	62,4	62,8	60,8
2005	61,8	61,7	61,7	64,3	63,0	63,7	61,1

Lähde: Eurostat / EU Labour Force Survey, Riksfärsäkringsverket 2004.

Liitetaulukko 5. Sairauden takia yli viikon työstä poissaolleiden osuus palkansaajista iän mukaan Suomessa ja Ruotsissa vuosien 2000–2004 keskiarvona, %.

Ikä	Suomi	Ruotsi
20–29	1,3	2,0
30–39	1,7	3,3
40–49	2,7	4,1
50–59	4,0	5,9
60–64	3,8	8,0
20–64	2,5	4,1

Lähde: Försäkringskassan Redovisar 2005:6, 7.

Eläketurvakeskus on Suomen työeläkejärjestelmän lakisääteinen keskuslaitos. Sen tutkimustoiminta koostuu pääasiassa sosiaaliturvaan ja työeläkejärjestelmiin liittyvistä aiheista. Tutkimuksissa pyritään monipuolisesti ottamaan huomioon sosiaalipoliittiset, sosiologiset ja taloudelliset näkökulmat.

Pensionsskyddscentralen är lagstadgat centralorgan för arbetspensionssystemet i Finland. Forskningsverksamheten koncentrerar sig i huvudsak på den sociala tryggheten och på de olika pensionssystemen. Målet för forskningsprojekten är att mångsidigt belysa aspekter inom socialpolitik, sociologi och ekonomi.

The Finnish Centre for Pensions is the statutory central body of the Finnish earnings-related pension scheme. Its research activities mainly cover the fields of social security and pension schemes. The studies aim to paint a comprehensive picture of the sociopolitical, sociological and financial aspects involved.

Eläketurvakeskus
PENSIONSSKYDDSCENTRALEN

Eläketurvakeskus

00065 ELÄKETURVAKESKUS

Puhelin 010 7511

Faksi (09) 148 1172

Pensionsskyddscentralen

00065 PENSIONSSKYDDSCENTRALEN

Tfn 010 7511

Fax (09) 148 1172

Finnish Centre for Pensions

FI-00065 ELÄKETURVAKESKUS

Finland

Tel. +358 10 7511

Fax +358 9 148 1172

ww.etk.fi